

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

შრომის ეკონომიკის კათედრა

მირიან ტუხაშვილი

მიგრაციული ექსპანსიის
დასასრული და რუსეთის
«ახალი მიგრაციული პოლიტიკა»

გამომცემლობა «უნივერსალი»
თბილისი, 2009

ნაშრომში გაანალიზებულია რუსეთის საუკუნოებრივი მიგრაციული ექსპანსია, შეფასებულია მისი შედეგი. მდიდარი ლიტერატურისა და სტატისტიკური მასალის ანალიზით ნაჩვენებია რუსეთის დემოგრაფიული დეპრესია და იმიგრაციული პოლიტიკის გააქტიურების აუცილებლობა, «ახალი მიგრაციული პოლიტიკის» პოზიტიური მხარე, გეოსტრატეგიული პარადიგმის - «მიწების შეკრებიდან - ხალხების შეკრებისაკენ» ფორმირება. ამ ფონზე გადმოცემულია რუსეთში გამძაფრებული მიგრანტოფობია, რომელიც ეთნოფობიასა და უკიდურეს ქართველოფობიაშია გადაზრდილი, რაც მძიმე მდგომარეობაში აყენებს ჩვენს თანამემამულეებს.

ნაშრომი განკუთვნილია მოსახლეობის მიგრაციის პრობლემებით დაინტერესებული მკითხველისათვის.

რედაქტორი ასოც. პროფესორი ნ. ჭელიძე

რეცენზენტები: პროფესორი რ. გოგოხია

ასოც. პროფესორი მ. შელია

მხატვარი ბესა ქართლელიშვილი

Mirian Tukhashvili. The End of Migratory Expansion and Russian «New Migration Policy». Tbilisi, 2009. The given work discusses Russian migratory expansion for centuries and assesses its consequences. Analysis of the rich literature and statistical materials shows Russia's demographic depression and necessity of intensification of immigration policy, «new migration policy», positive side, formation of the new geostrategic paradigm – «from land gathering to people's gathering». In this light the work sets out fierce migrantofobia in Russia that has been deteriorated into ethnofobia and extreme Georgianofobia and puts our compatriots in a grave situation.

The work is designed for a wide range of readers interested in population migration problems.

Editor Associate Professor N. Chelidze

Reviewers: Professor R. Gogokhia

Associate Professor M. Shelia

Painter Bessa Kartlelishvili

ნაშრომი გამოიცა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სარედაქციო საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით.

© თსუ შრომის ეკონომიკის კათედრა, 2009

გამომცემლობა «**უნივერსალი**», 2009

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, T: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-12-453-2

წინათქმა

ცივი ომის დასრულებამ და სსრკ დაშლამ უდიდესი პოლიტიკური ძვრა გამოიწვია მსოფლიოში. იმპერიალისტურმა ძალებმა, რომელთაც მტკივნეულად განიცადეს მათთვის კონცეპტუალურად მიუღებელი და პრაგმატულად სრულიად უცხო პროგრესული ვითარების დამკვიდრება, თავისი რეაქციულ-კონსერვატული ბუნების გამო ხელი შეუშალეს ახალი პოსტკომუნისტური სახელმწიფოების მშენებლობას. ეს განსაკუთრებით გამოვლინდა რუსული იმპერიალიზმის საქართველოსადმი ქმედებაში, რაც ჯერ ფარულად აფხაზეთსა და სამაჩაბლოში ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების ინსპირირებასა და შემდეგ კი საქართველოს ოკუპაციის მცდელობაში გამოვლინდა.

მიგრაციული ექსპანსია რუსეთის სახელმწიფოს წარმოშობიდანვე საუკუნეთა განმავლობაში რუსეთის ექსპანსიური პოლიტიკის ნაწილი იყო და რუსების დემოგრაფიული ზრდის პირობებში წარმატებით ხორციელდებოდა დაპყრობილ ტერიტორიებზე. XX საუკუნის მეორე ნახევარში დემოგრაფიული ვითარების შეცვლამ კი მნიშვნელოვნად შეარყია ჩამოყალიბებული ეთნოდემობალანსი, რამაც თავისებური ზეგავლენა მოახდინა რუსეთში შემდგომ პოლიტიკურ ვითარებაზე.

ბუნებრივია, აღნიშნულ პრობლემაზე ფიქრისას ჩვენს მიზანს სრულებითაც არ წარმოადგენს დემოგრაფიული კრიზისის გამო რუსეთის ჭირისუფლობა, რომ არ იყოს იგი დაკავშირებული საქართველოს დემოგრაფიულ და ეკონომიკურ მომავალთან. რუსეთში იმყოფება მრავალი ჩვენი თანამემამულე, ვისაც ამჟამად პირდა-

პირ ეხება რუსეთის მიგრაციული პოლიტიკა. ჩვენ ვიმედოვნებთ, რომ ურთიერთობათა ნორმალიზაციის შემდგომ საქართველოსათვის რუსეთი კვლავაც იქნება მოსახლეობის ნაწილის დასაქმების ადგილი, ეს არანაკლებ საჭირო და მომგებიანია თვით რუსეთისთვისაც.

ამ ნარკვევში ასახულია ძირითადი შედეგი რუსეთის მიგრაციული ექსპანსიისა, რაშიც ბოლო ორი საუკუნის განმავლობაში საქართველოც იყო მოქცეული. ავტორი მომსწრე და, ნაწილობრივ, მონაწილეცაა რუსეთის სამეცნიერო წრეებში ზემოაღნიშნულ თემაზე სხვადასხვა მოსაზრებების ფორმირებისა და მის გარშემო ცხარე დებატებისა.

მიგრაციული ექსპანსიისა და «ახალი მიგრაციული პოლიტიკის» მსოფლიოში ცნობილ მკვლევრებში (ა. ვიშნევსკი, ვ. მუკომელი, ვ. ზაიონჩკოვსკაია, ლ. რიბაკოვსკი, ს. გრადიროვსკი, ვ. მოისეენკო, ვ. ელიზაროვი და ა.შ.) არიან დემოკრატიზაცია და შოვინისტ-კონსერვატორებიც. ვერ გავიზიარებთ მავანთა შეხედულებას რუსეთში დემოკრატიული აზრის არარსებობის თაობაზე. თუმცა რუსეთის მილიტარისტული პოლიტიკური ელიტა, რომლის ფორმირებაში პრეზიდენტ ვ. პუტინის დამსახურება დიდია, ადვილად ეგუება ისეთ ექსტრემისტთა «მსოფლმხედველობას» და «იდეოლოგიას», როგორც, მაგალითად, ა. დუგინი, ა. მიგრანიანი და ლ. ჟირინოვსკია. ვ. პუტინის მმართველობის პერიოდში ბ. ელცინის პერიოდთან შედარებით პოლიტიკურ ელიტაში მეცნიერთა წილი ხომ 2,5-ჯერ (52,5%-დან 20,9%-მდე) შემცირდა, ხოლო სამხედრო მოსამსახურეთა წილი თითქმის ამდენჯერვე (11,2-დან 25%-მდე) გაიზარ-

და*. ასეთ გარემოში საუკუნოებრივი მიგრაციული ექსპანსიის პოლიტიკაზე უარის თქმა არც ისე ადვილი იყო. მაგრამ რუსეთის დემოგრაფ-მიგრანტოლოგთა ხანგრძლივმა დაწოლამ ხელისუფლებაზე და აკადემიურმა «მტურმმა» ვ. პუტინზე თავისი შედეგი გამოიღო.

სამწუხაროდ, რუსეთის დემოკრატია ჯერჯერობით ვერ მოერია საუკუნეებით მყარად ჩაბუდებულ იმპერიალისტურ ინერციას და ვერ გაუმკლავდა ნეოიმპერიალისტურ სამხედრო-პოლიტიკურ მანქანას. ახალი გეოსტრატეგიული პარადიგმა: «მიწების შეკრებიდან - ხალხების შეკრებისაკენ», რასაც ახალი რუსეთის მშენებლობაში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ბევრი იქაური მეცნიერი, საქართველოს სრული ოკუპაციის მცდელობის შემდეგ გაუფერულდა და მრავალი უპასუხო კითხვა დატოვა.

ვიმედოვნებთ, რომ ჩვენი ქვეყნის წინაშე მდგარი ურთულესი პრობლემები თანდათან დაიძლევა, საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა აღდგება, რუსეთთან კეთილმეზობლური ურთიერთობა დამყარდება. რუსეთის შრომის ბაზარი კი იქცევა ცივილიზებულ საერთაშორისო შრომის ბაზრად, სადაც სამუშაო ძალის ექსპორტი საქართველოდან მეტად ხელსაყრელი გახდება ორივე ქვეყნისათვის.

* Зайончковская Ж. А. Миграционная политика России: PRO and CONTRA. В сб: Проблемы миграции и опыт её регулирования в полиэтническом Кавказском регионе. Москва-Ставрополь, 2003, с.193.

მიგრაციული ექსპანსია _ რუსეთის სახელმწიფოს საფუძველი

ისტორიულად, რუსი ეთნოსის განვითარებაში ექსტენსიურ გზას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა. კიევის რუსეთის სლავი მოსახლეობა ჩრდილოეთის ექსპანსიის დროს იერთებდა ადგილობრივ ეთნოსებს და თანდათან იკავებდა ზემო ვოლგის, ოკის, ვიატკის, ჩრდილოეთ დვინის, ონეგის ტბის მიმდებარე ტერიტორიებს, აგრეთვე, უფრო სამხრეთით მდებარე ტყე-სტეპისა და სტეპის მიწებს, საიდანაც თათარ-მონღოლებმა რამდენიმე საუკუნით შეავიწროვეს. მე-16 საუკუნიდან კი იწყება რუსეთის მიერ განხორციელებული ინტენსიური კოლონიზაციის პროცესი. ამას წინ უძღოდა კაზაკობის ფორმირება და ერმაკისა და ივანე მოსკვიტინის ლაშქრობები აღმოსავლეთით, აგრეთვე, სამხრეთით საზღვრების პერმანენტული გადაწევა. არაერთ მკვლევარს მოჰყავს ცნობილი რუსი ისტორიკოსის, ვ. კლიუჩევსკის ფრაზა: რუსეთის ისტორია- ესაა განუწყვეტლად კოლონიზებადი ქვეყნის ისტორია.¹

კოლონიზაციის პროცესი მეტად ინტენსიური გახდა XIX საუკუნეში, განსაკუთრებით, ბატონყმობის გაუქმების შემდგომ. საუკუნის მანძილზე რუსეთის ცენტრიდან ციმბირსა და შორეულ აღმოსავლეთში საცხოვრებლად გადასახლებულთა რაოდენობა 5 მლნ-ს აჭარ-

¹ Прошлое и настоящее демографии. Москва, «Статистика», 1980, с.69. Ключевский В.О. Русская история. Полный курс лекции. Лекция вторая. <http://www.bibliotekar.ru/rusklush/2htm>.

ბებდა, ხოლო მალოროსიის სტეპებსა და ჩრდილო კავკასიაში - 8 მლნ-ზე მეტს.²

მიგრაციული ექსპანსიის წარმატების საფუძველს ქმნიდა რუსი მოსახლეობის სწრაფი დემოგრაფიული ზრდა, რაც სახელმწიფოს სიმძლავრის ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორად იყო მიჩნეული. ჯერ კიდევ 1761 წელს მ.ვ. ლომონოსოვმა სპეციალური ტრაქტატი მიუძღვნა რუსი ერის დემოგრაფიული ზრდის პრობლემას (О сохранении и размножении российского народа), ხალხის გამრავლებაში ხედავდა იგი სახელმწიფოს სიდიადეს, სიმძლავრეს და სიმდიდრეს.³

XIX საუკუნის დასაწყისში რუსეთში ქალი საშუალოდ 7 ბავშვს აჩენდა, რაც მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი იყო.⁴ დიდი დემოგრაფიული ზრდა ქმნიდა ცენტრიდანულ მიგრაციულ ნაკადებს, რითაც უზარმაზარი სივრცე იქნა ათვისებული. იმის გამო, რომ რუსეთის მიერ დაპყრობილი ტერიტორიების მოსახლეობის უმეტესობას არ ჰქონდა ძლიერი სახელმწიფოებრიობა, კულტურა და ცივილიზაციაც შედარებით დაბალ დონეზე იდგა, ასიმილაციის პროცესში ისინი თანდათან ითქვიფებოდნენ რუსულ ეთნოსში. გარეგნული ბიოლოგიური ნიშნებისა და ზოგი ეთნიკური ნიშნის შენარჩუნებისასაც კი ისინი, ფაქტობრივად, რუსდებოდნენ, რაც სახელმწიფოს ერთ-ერთ უმთავრეს მიზანს წარმოადგენდა. როგორც ცნობილი რუსი მიგრანტოლოგი ლ. რიბაკოვსკი წერს, «ამჟამად არ არსე-

² Покшишевский В.В. География населения СССР. Москва, Просвещение, 1971, с.85.

³ Демографический энциклопедический словарь. Москва, 1985, с.22.

⁴ Аргументы и факты. 15 июня 2002 года.

ბობს რუსი, რომელიც არ იყოს შერეული ვიდაცასთან: უკრაინელთან, თათართან, მორდველთან, ავართან და სხვასთან».⁵ ...უნდა დავეთანხმოთ იმ ფაქტს, რომ ჩვენ ყველა უკვე დიდი ხანია, გვარიანად აღრეულები ვართ».⁶

რუსეთის სახელმწიფოს გაფართოება, რაც ინტენსიურად დაიწყო უკრაინის მიერთების, ასტრახანისა და ყირიმის სახანოს განადგურების შემდეგ, მიმდინარეობდა დაპყრობილი ტერიტორიების დემოგრაფიული ათვისების ნიშნით. ცენტრალური რუსეთის დემოგრაფიული ნაზრდი თანდათან იკავებდა ახლომახლო ტერიტორიებს. კოლონიზაცია სხვადასხვა მხარეში განსხვავებული ტემპით მიმდინარეობდა იმის გამო, რომ წინააღმდეგობა ტერიტორიული ექსპანსიის დროს სხვადასხვა იყო. აღმოსავლეთის მიმართულებით არსდებოდა ქალაქები, ძირითადად, სამხედრო და ადმინისტრაციული ცენტრების სახით, აგრეთვე, სავაჭრო და სახელოსნო ფუნქციებით. როგორც ცნობილი მკვლევარი ვ. კოზლოვი წერს, «ასეთ ქალაქებში ადგილობრივი და სხვა მოსახლეობის (არარუსი _ მ.ტ) ჩამოსვლა და დასახლება ხშირად ადმინისტრაციული აკრძალვებით იყო შეზღუდული».⁷

⁵ Рыбаковский Л.Л. Миграция населения: Стадии миграционного процесса. Москва, 2001, с.160.

⁶ Рыбаковский Л.Л., Сигарева Е.П., Харлапова Н.Н. Этнический фундамент населения России. Социологические исследования. 2001, №, с.81-93.

⁷ Козлов В.И. Национальности СССР. Москва, Статистика, 1975, с.82.

რუსეთში ბატონყმობის გაუქმების შემდეგ სახელმწიფო სრული შესაძლებლობით ახორციელებდა მთელი აზიური სივრცის კოლონიზაციას.

საქართველოში რუსების ინტენსიური იმიგრაცია 1830-იანი წლებიდან დაიწყო. იქამდე მიმდინარეობდა სამხრეთ კავკასიის დაპყრობა. პერმანენტულ საომარ ვითარებაში ჩამოსახლების პროცესი აქტიურად ვერ ხორციელდებოდა. პირველად შეიქმნა ე.წ. სამხედრო სოფლები. 15 წლიანი სავალდებულო სამსახურის მოხდის შემდეგ ჯარისკაცები სახლდებოდნენ სახაზინო მიწებზე. XIX საუკუნის ბოლოს რუსების წილმა საქართველოს მთელ მოსახლეობაში 5,3%-ს მიაღწია.⁸ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ მათი წილი ძლიერ შემცირდა. ხოლო გასაბჭოების პირველივე წლებში საქართველოდან წასული რუსების ნაწილი უკანვე შემობრუნდა.

სსრკ შექმნის შემდეგ რუსების მიგრაციული ექსპანსია არნახული ინტენსიურობით გაჩაღდა. მეორე მსოფლიო ომამდელი ხუთწლეულების სტრატეგიულ ამოცანად გამოცხადდა ე.წ. განაპირა მხარეების ეკონომიკური ჩამორჩენის დაძლევა მათი დაჩქარებული სამრეწველო განვითარების გზით. ამ გრანდიოზული კამპანიის დროს სრულებითაც არ იყო გათვალისწინებული ავტოქოთონური მოსახლეობის ეთნოდემოგრაფიუ-

⁸ ანთაძე კ. საქართველოს მოსახლეობა XIX საუკუნეში, თბილისი, 1973, გვ.126-132. გუგუშვილი პ. საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XXსს. ტ. I, თბილისი. 1949. გვ.513-625.; ტუხაშვილი მ. რუსული დიასპორა საქართველოში: დემოგრაფიული და შრომითი სტრუქტურა, კრებულში: Economics Problems in Transition Countries/ თბილისი. 2008, პ.66.

ლი სტრუქტურის ცვლილებები. უფრო მეტიც, რუსეთის საუკუნეობრივი მიგრაციული ექსპანსიის პოლიტიკა სრულიად ახალ მასშტაბს იძენდა, რის შედეგადაც რუსეთის ფარგლებს გარეთ ათეულ მილიონობით სლავური წარმოშობის მოქალაქე (რუსი ან კულტურულად გარუსებული) გადასახლდა. ამ ამოცანის განხორციელების ხელშეწყობის მიზნით შეიქმნა სახელმწიფო საკოლონიზაციო (მაშინ ტერმინი «მიგრაცია» არ იყო დამკვიდრებული – მ.ტ.) სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, რომლის შრომების I ტომში აღნიშნულია: «თანამედროვე საბჭოთა კოლონიზაცია არის სსრკ მშენებლობის საერთო სახელმწიფო გეგმით განსაზღვრულ დაუსახლებელ და მცირედასახლებულ რაიონებში მიწის ფართისა და მეურნეობის ორგანიზაცია».⁹

კოლონიზაციის პროცესი მიმდინარეობდა რუსი მოსახლეობის სწრაფი დემოგრაფიული მატების პირობებში. როგორც ფრენკ ლორიმერი შენიშნავს, აღნიშნულ პერიოდში სსრკ რუსი მოსახლეობა 27,3%-ით გაიზარდა, მაშინ როცა სსრკ მთელი მოსახლეობის ზრდა მხოლოდ 15% იყო.¹⁰

მოსახლეობის აღწერების მიხედვით, 1926-1939წწ. პერიოდში რსფსრ-ში რუსი მოსახლეობის წილი მთელ მოსახლეობაში 77,8%-დან 83,4%-მდე გაიზარდა, ყაზახეთში კი– 19,7%-დან 40,3%-მდე, თურქმენეთში– 8,2%-დან 18,6%-მდე, ტაჯიკეთში– 0,7-დან 9,1%-მდე, ყირგიზეთში– 11,7%-დან 20,8%-მდე, აზერბაიჯანში– 9,5%-დან 16,5%-მდე, საქართველოში– 3,6%-დან 8,7%-მდე,

⁹ Прошлое и настоящее демографии. Москва, «Статистика». 1980,с.75

¹⁰ Frank Lorimer. The Population of the Soviet Union: History and Prospects. League of Nations. Geneva, 1946, p.138.

მათ შორის: აფხაზეთში_ 6,2%-დან 19,3%-მდე, აჭარაში_ 7,7%-დან 15%-მდე.¹¹ მიგრაციული ექსპანსიის შედეგია, რომ ყაზახები 1897 წლის აღწერით თავიანთ ეთნიკურ ტერიტორიაზე სამ მეოთხედზე მეტნი იყვნენ, 1936 წელს კი- 57,1%, 1939 წელს- 38%, 1959 წელს- 29,8%.¹²

ჩასახლება ძირითადად ქალაქად ხდებოდა. იქ ეთნიკური რუსობა იყო დემოგრაფიულად გაბატონებული. მიმდინარეობდა ადგილობრივი ქალაქების ტოტალური რუსიფიკაცია. ამ ჩასახლებებმა არსებითი გავლენა მოახდინა ქალაქების ეთნობალანსზე როგორც ყაზახეთსა და შუა აზიაში, ისე კავკასიაში, აგრეთვე, უკრაინაშიც. მაგალითად, 1931 წელს ამიერკავკასიის ქალაქებში სხვა რესპუბლიკებიდან საცხოვრებლად ჩამოსულთა 46%, ძირითადად, რუსეთიდან იმიგრირებულებზე მოდიოდა, უზბეკეთში_ 72%, თურქმენეთში- 71%. ასეთი პოლიტიკის შედეგად 1939 წელს ალმა-ატაში რუსია ქალაქის მოსახლეობის 72,2%, მაშინ, როცა ყაზახია_ მხოლოდ 11,2%; ფრუნზეში რუსია 65,6%, ყირგიზი-მხოლოდ 6,6%; აშხაბადში რუსია 61,9%, თურქმენი კი_ მხოლოდ 11,7%; სტალინაბადში რუსია 57,3%, ტაჯიკი- 12%. თვით ბაქოში, აზერბაიჯანში ავტოქტონური მოსახლეობის ძლიერ სწრაფი ზრდის პირობებში, რუსები ჭარბობენ აზერბაიჯანელებს. თბილისში რუსების წილი საკმაოდ მაღალი - 18%-ია.¹³

¹¹ ტუხაშვილი მ. რუსული დიასპორა საქართველოში: დემოგრაფიული და შრომითი სტრუქტურა. კრებულში: *Economics Problems in Transition Countries*. Tbilisi, 2008, p.67.

¹² Статистика миграции населения. Москва, «Статистика». 1973, с.221-222.

¹³ Demoscope Weekly, №331-332.

ფრენკ ლორიმერს თავის გამოკვლევაში ზედმიწევნით აქვს აღწერილი ის პოლიტიკა, რომელიც მიმართული იყო მიგრაციული ექსპანსიის ინტენსიფიკაციისათვის: უფასო ბინების, მაღალი ხელფასების, შეღავათიანი კრედიტების, სხვადასხვა სახის უფასო მომსახურების, თანამედროვე სკოლების, განვითარებული ინფრასტრუქტურის და ა.შ. სახით. ამ პოლიტიკის განხორციელებას ხელი შეუწყო ურბანიზაციის მაღალმა ტემპმაც. 1927-1938 წწ. სსრკ-ში სოფლიდან ქალაქად გადასახლდა 23 მლნ კაცი¹⁴. მათ შორის, მნიშვნელოვანი ნაწილი – ცენტრალური რაიონების სოფლებიდან პერიფერიულ ქალაქებში.

მეორე მხრივ, აღნიშნული პერიოდი ცნობილია რუსეთსა და უკრაინაში მასობრივი შიმშილობით, რაც გამოიწვია ამ რესპუბლიკებში საშინელმა მოუსავლიანობამ და ტოტალური ტრანსფორმაციების ვითარებაში სხვადასხვა რეგიონში დაშვებულმა პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა შეცდომებმა. სხვადასხვა შეფასებით, ამ დროს 2-7 მლნ მცხოვრები გაწყდა¹⁵. დამშეულთა დიდი მასა კი მოაწყდა სსრკ აზიური ნაწილის ქალაქებს, სადაც იმ დროს ადგილობრივი მოსახლეობის არამრეწველური ტრადიციებისა და ნაკლებმობილურობის გამო

¹⁴ Frank Lorimer. The Population of the Soviet Union: History and Prospects. League of Nations. Geneva, 1946, p.172-174.

¹⁵ Кульчицкий С. Сколько нас погибло от голода 1933 года. Газ. «Зеркало недели», №45, 23-29 ноября, 2002 года. СССР: Демографический диагноз. Москва, Прогресс. 1990, с.218. Данилов В.П. Дискуссия в западной прессе о голоде 1932-1933 г.г. и «Демографической катастрофе» 30-40-ых годов в СССР. Вопросы истории, 1988, №3, с.116-121.

ვერ კომპლექტდებოდა მრეწველობაში ახლად შექმნილი სამუშაო ადგილები.

მიგრაციული ექსპანსიის ნაწილი იყო მეორე მსოფლიო ომამდე განხორციელებული ცნობილი დეპორტაციები, მათ შორის, უკრაინელი და რუსი მოსახლეობისაც. მარტო 1930-1931 წლებში იძულებით გადასახლეს 2 მლნ-ზე მეტი მცხოვრები, მათ შორის კულაკობა.¹⁶

ამრიგად, მეორე მსოფლიო ომამდელი პერიოდი იყო მიგრაციული ექსპანსიის საუკუნოვანი პოლიტიკის გაგრძელება ახალ პირობებში, სსრკ მოკავშირე რესპუბლიკებში რუსი (სლავური) მოსახლეობის ტოტალური ჩასახლების პერიოდი, რის საფუძველსაც მათი დიდი დემოგრაფიული ზრდა იძლეოდა. რუსული ეთნოსის ცხოვრებაში მიგრაციის განსაკუთრებულ ადგილზე ხაზგასმით მიუთითებს მრავალი მკვლევარი¹⁷, თუმცა საბჭოთა პერიოდში მიგრაციული ექსპანსიის ნამდვილ მიზანს იმ დროისათვის ღიად მხოლოდ საზღვარგარეთ აღნიშნავდნენ.

მეორე მსოფლიო ომმა სსრკ მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი მოსპო (26-27მლნ), დემოგრაფიულმა დანაკარგმა 50 მლნ-ს გადააჭარბა.¹⁸ რუსულმა ეთნოსმა უდიდესი დემოგრაფიული ზარალი განიცადა მოკავშირე რესპუბლიკებში ომის დროს ევაკუირებული

¹⁶ Полян П. Депортационные операции в СССР. Demoscope Weekly, №147-148.

¹⁷ Роль миграции в истории русского этноса. В кн: Этносоциология, «Аспект Пресс», Москва, 1999, с.93-102.

¹⁸ Кваша А. Цена побед. СССР: демографический диагноз. Москва, Прогресс, 1990, с.249.

მოსახლეობის ნაწილი საცხოვრებლად ადგილზე ჩარჩა და კიდევ უფრო გაზარდა რუსების წილი ამ რესპუბლიკების მოსახლეობაში. მეორე მხრივ, ომის შემდგომ პერიოდში მცირეწილიან ოჯახზე დემოგრაფიული გადასვლა აჩქარებულად მოხდა. თანაც გაჩნდა მიგრაციული ექსპანსიის ახალი მიმართულებებიც შემომტკიცებული ბალტიის რესპუბლიკების, აღმოსავლეთ პრუსიის, დასავლეთ უკრაინისა და დასავლეთ ბელორუსიის სახით. რუსული მიგრაციული ექსპანსიის მნიშვნელოვან მიზანს ყაზახეთის დემოგრაფიული ათვისებაც წარმოადგენდა. დაიწყო აღნიშნულ რეგიონებში რუსების ინტენსიური ჩასახლება. კალინინგრადის ოლქი (ყოფილი აღმოსავლეთი პრუსია, ქ. კენიგსბერგი) მეზობელ რესპუბლიკებს კი არა, რსფსრ-ს მიაკუთვნეს და რუსები ჩაასახლეს.¹⁹ აქაც ნათლად გამოჩნდა რუსეთის მიგრაციული ექსპანსიის მიზანი. ყაზახეთში 1959 წელს რუსები 12,7 პროცენტული პუნქტით ჭარბობენ ყაზახებს, ქალაქის მოსახლეობაში ყაზახი მხოლოდ 16,7%-ია. თუ 1926 წელს რსფსრ-ს ფარგლებს გარეთ სხვა რესპუბლიკებში მხოლოდ 5,1 მლნ რუსი ცხოვრობდა, 1959 წელს 16,2 მლნ-ს გადააჭარბა, 1970 წელს კი – 21,3 მლნ-ს.²⁰ ომისშემდგომ პერიოდში კიდევ უფრო სწრაფად ხდებოდა რუსეთის ფედერაციის ავტონომიური რესპუბლი-

¹⁹ Костяшов Ю.В. Формирование трудовых ресурсов Калининградской области в ходе массового заселения в послевоенные годы. В сб: «Миграция и социально-экономическое развитие стран региона Балтийского моря». Калининград, 2008, с.354-365.

²⁰ Козлов В.И. Национальности СССР. Москва, «Статистика», 1975, с.94.

კების, ოლქების, მხარეებისა და ოკრუგების რუსიფიკაცია. მაგალითად, 1926 წელს ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში რუსი მხოლოდ 2,6% იყო, 1959 წელს_ თითქმის ნახევარი (49%). იაკუტიაში რუსი 1926 წელს მხოლოდ 10,4% იყო, 1959 წელს– 47,3%, კომის ასსრ-ში რუსი 1926 წელს მხოლოდ 6,6% იყო, 1959 წელს_ 48,6% და ა.შ. აღნიშნულ ავტონომიურ რესპუბლიკებში მათ ბევრად გადააჭარბეს მკვიდრ ეთნიკურ ჯგუფებს.

ამ პერიოდისათვის რსფსრ-ში რუსების დემოგრაფიული ზრდა უკვე ვეღარ სწვდებოდა მასობრივ მიგრაციას ყველა მიმართულებით. მაინც მოახერხეს და ფაქტობრივად გარუსდა კარელია-ფინეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა (შეიქმნა 1940 წელს), იგი კარელიის ავტონომიურ რესპუბლიკად გადააქციეს (1956წ.). ბალტიისპირა რესპუბლიკებში და უკრაინაში სწრაფად იზრდებოდა რუსი მოსახლეობის წილი. რაც შეეხება დანარჩენ რესპუბლიკებს, 60-იან წლებში ადგილობრივი მკვიდრი მოსახლეობის სწრაფი დემოგრაფიული მატების (შუა აზიის რესპუბლიკები), ან რუსი მოსახლეობის ემიგრაციის დაწყების გამო (საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი) - ამ ეროვნების წილმა მთელ მოსახლეობაში თანდათან კლება იწყო.

საქართველოდან რუსი მოსახლეობის ემიგრაციული პროცესები 1950-იანი წლების მეორე ნახევრიდან შეიმჩნევა და იგი სხვადასხვა ინტენსიურობით მიმდინარეობს დღემდე. ემიგრაციულ ნაკადში შეიმჩნევა ე.წ. რუსულენოვანი (კულტურულად გარუსებული უკრაინელები, ბელორუსები და სხვ.) ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლების გაზრდილი წილიც.

იმის მიუხედავად, რომ მაშინდელი საქართველოს ხელისუფლება ხელს უწყობდა რიგ ეროვნულ უმცირესობათა კომპაქტური დასახლების ადგილებში მათსავე ენაზე განათლების პროცესს (ოსური, აფხაზური, სომხური, აზერბაიჯანული, ბერძნული, და სხვა სკოლები), მაინც დიდი იყო რუსული სკოლებისაკენ მისწრაფება, რადგან რუსულ ენაზე განათლება გარკვეულ უპირატესობას იძლეოდა სხვადასხვა ნომენკლატურული თანამდებობების დასაკავებლად. ამასთან ერთად, ფართო გზას უხსნიდა ამ ეროვნების წარმომადგენლებს სსრკ მთელ სივრცეში უმაღლესი განათლებისა და შემდგომი კარიერისათვის.

ამავე პერიოდში მთავრდება განაპირა ნაციონალური რეგიონების ეკონომიკური გამოთანაბრების პოლიტიკა და დიდი აქტიურობით იწყება რსფსრ ცენტრალური რაიონებისა და აღმოსავლეთის რთული კლიმატური პირობების მქონე რეგიონების ეკონომიკური აქტივიზაცია. რუსეთი თანდათან ხდება შრომითი რესურსების თვალსაზრისით სამუშაო ძალის დეფიციტის მქონე რესპუბლიკა. მას უკვე აღარ ჰყოფნის თავისი შრომითი რესურსები. მიუხედავად ამისა, ყაზახეთის, შუა აზიის და, განსაკუთრებით, ბალტიისპირეთის რესპუბლიკების რუსი და რუსულენოვანი დიასპორის განმტკიცების პოლიტიკა დღის წესრიგიდან არ იხსნება. რუსი მოსახლეობის რიცხოვნობა ბალტიის რესპუბლიკებში მატულობს. ამას ხელი შეუწყო იქ შექმნილმა ცხოვრების შედარებით მაღალმა დონემ და კულტურამ. მეორე მხრივ, ბალტიის ქვეყნებში მკვიდრი მოსახლეობის დეპოპულაცია, შრომითი რესურსების დეფიციტი

და ახალი სამუშაო ადგილთა მატება იმიგრაციის ხელსაყრელ ნიადაგს ქმნიდა.

1960-იან წლებში სსრკ-ში დაიწყო დემოგრაფიული ბალანსის მნიშვნელოვანი ცვლილება. ეროვნებათა «დემოგრაფიული გადასვლის» სხვადასხვა ეტაპზე დგომამ რუსი მოსახლეობის წილის შემცირების გარდაუვალობა გამოკვეთა.

1970-იან წლებში უკვე ინტენსიურად დაიწყო სსრკ ცენტრალურ ხელისუფლებაში ფიქრი მიმდინარე ეთნიკურ პროცესებზე. «ეროვნებათა დაახლოების» პოლიტიკა, რომელიც, ფაქტობრივად, გარუსების პოლიტიკას წარმოადგენდა, ამისათვის ახალ-ახალ გზებს ეძებდა. ამ პერიოდში გაჩნდა «ახალი თეორია» «საბჭოთა ხალხის» შესახებ. «კლასიკური» განმარტებით, იგი იყო «ახალი ისტორიული, სოციალური და ინტერნაციონალური ერთობა ხალხისა, რომელსაც ჰქონდა ერთიანი ტერიტორია, ეკონომიკა, სოციალისტური შინაარსის კულტურა, საკავშირო საერთო სახალხო სახელმწიფო და საერთო მიზანი – კომუნიზმის აშენება».²¹

ამას მოჰყვა მისი დაფიქსირება ახალ საბჭოთა კონსტიტუციაში (1978). თუმცაღა ეროვნული თვითშეგნება სსრკ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ხალხებში უკვე სხვა დონეზე იყო აწეული და კონსტიტუციის მიღებას კრიტიკულად შეხვდა საზოგადოება.

სსრკ მოსახლეობის ეთნოდემოგრაფიული ბალანსის პრობლემები არ გამორჩენიათ დასავლეთის სოვეტოლოგებს. ამას მაშინდელ საბჭოთა სამეცნიერო პრესა-

²¹ Советский народ. Советский энциклопедический словарь. Москва, Советская энциклопедия, 1989, с.1245.

ში მძაფრი «კრიტიკა» მოჰყვა. როგორც ცნობილი ამერიკელი სოციოლოგი ბერნარდ ბერელსონი იმ დროს წერდა, ყველა სახელმწიფო დაინტერესებულია, რომ შიგა დემოგრაფიული სტრუქტურების განვითარება ნაკლებად პრობლემატური იყოს. სხვაგვარად შეუძლებელია პოლიტიკური სტაბილიზაციის მიღწევა. «ისრაელი, სამხრეთ აფრიკა და როდეზია შემფოთებულნი არიან ცალკეული ეთნიკური ჯგუფების შობადობის დონითა და დიფერენცირებული ნაყოფიერების პრობლემით».²² ჩარლზ ვესტოფი აღნიშნავს, რომ «როგორც ზოგიერთი დემოგრაფი ამტკიცებს, თუ შენარჩუნდება თანამედროვე ტენდენცია (70-იანი წლების დასაწყისი - მ.ტ.), სამი თაობის შემდგომ ისრაელში ებრაელობა უმცირესობა გახდება».²³

ის რომ სსრკ-მ და, მისი სახით, რუსეთმა ვერ შეძლო მაშინ რუსული ეთნოსისათვის ხელსაყრელი დიფერენცირებული დემოგრაფიული პოლიტიკის გატარება, იგი შეიძლება მივიჩნიოთ სსრკ პოლიტიკური კრიზისისა და «რუსული სივრცის» შეზღუდვის ერთ-ერთ მიზეზად, რამაც შემდგომ გამოიწვია ეთნოკონფლიქტები და პოსტკომუნისტური სივრცის უკიდურესი პოლიტიკური დესტაბილიზაცია.

ეთნოდემოგრაფიული კრიზისის პოლიტიკურში გადაზრდაზე მიუთითებს მრავალი მეცნიერი. მაგალითად, ჯ. ბეზემერესმა დიდი ხნით ადრე განჭვრიტა,

²² Берельсон Б. Некоторые заметки о регулировании процессов народонаселения. В кн:Проблемы народонаселения. Москва, «Прогресс»,1977, с.21.

²³ Вестофф Ч. Население развитых стран. В кн:Проблемы народонаселения.Москва,Прогресс,1977,с.47.

რომ სსრკ-ში და იუგოსლავიაში დემოგრაფიული პრობლემების გამწვავება «ემუქრება ორივე სახელმწიფოს მთლიანობას, მათ პოლიტიკურ სისტემას და, არაპირდაპირი სახით, მშვიდობასა და სტაბილურობას (არსებულ სტატუსქვოს) მათ რეგიონებსა და მსოფლიოში».²⁴

რასაკვირველია, მაშინდელი რუსეთის პოლიტიკური და სამეცნიერო ელიტა კარგად ხედავდა რუსი მოსახლეობის დემოგრაფიული ზრდის შეჩერებასა და მუსულმანური კონფესიის რესპუბლიკებში ეთნოდემოგრაფიული ბალანსის მათთვის არახელსაყრელ შეცვლას. როგორც აღვნიშნეთ, რუსი ან გარუსებული მოსახლეობის ნაზრდი ადრინდელივით უკვე ვეღარ ყოფნიდა ბალტიისპირეთის რესპუბლიკების, კალინინგრადის ოლქის, შუა აზიისა და ყაზახეთის, უკიდურესი ჩრდილოეთისა და აღმოსავლეთის რეგიონების დემოგრაფიული და სამეურნეო ათვისების ამოცანებს. საჭირო იყო ახალი მიგრაციული დოქტრინა, რამაც სამეცნიერო წრეებში თანდათან იწყო შემუშავება. ეს იყო შუა აზიისა და სამხრეთ კავკასიის რეგიონებიდან მკვიდრი მოსახლეობის სსრკ ჩრდილოეთსა და აღმოსავლეთში პერმანენტული გადანაწილების სტიმულირება.²⁵ ჯერ იყო და აკადემიკოსმა ნ. ნეკრასოვმა, ვინც იმ დროისათვის, რეგიონული ეკონომიკის ყველაზე დიდ ავტორიტეტად ითვლებოდა, წიგნში - «რეგიონული ეკონომიკა» მწვა-

²⁴ ციტირებულია: Журавлева Н.И. Антисоветизм буржуазной демографии. Москва, Мысль, 1987, с.86-87.

²⁵ ავტორი უშუალო მომსწრე და მონაწილეცაა იმ დებატებისა, რომელიც ამ თემაზე 1970-იან და 1980-იან წლებში განუწყვეტლად მიმდინარეობდა

ვედ განიხილა საკითხი ჩრდილოეთისა და აღმოსავლეთის რეგიონების ეკონომიკის მაღალი ეფექტიანობის თაობაზე, რის სუსტ ადგილადაც მიიჩნია შრომითი რესურსების მწვავე დეფიციტი, მაშინ, როცა შუა აზიასა და სამხრეთ კავკასიის რესპუბლიკებში მათი სიჭარბის გამო დასაქმება ჭირდა. იგი წერდა: «მოსახლეობის მიგრაციის სხვა პრობლემაც არსებობს. ციმბირისა და შორეული აღმოსავლეთისაკენ მიგრაციული ნაკადების ფორმირებაში უმთავრესად რსფსრ, უკრაინის სსრ, და, ნაწილობრივ, ყაზახეთის სსრ მოსახლეობა მონაწილეობს. თუმცა შუა აზიისა და ამიერკავკასიის რესპუბლიკებს მნიშვნელოვანი და სწრაფმზარდი შრომითი რესურსები ჰყავთ, ისინი ამ რაიონების მოსახლეობის შევსებაში, პრაქტიკულად, არ მონაწილეობენ».²⁶

სამეცნიერო კონფერენციებზე მეტად მწვავედ ისმოდა შუა აზიისა და კავკასიის რეგიონის მოსახლეობის ტერიტორიული მობილობის სტიმულირების საკითხი. იქ დაუფარავად ეხებოდნენ კავკასიისა და შუა აზიის მოსახლეობის რესპუბლიკათშორისი, უფრო სწორად, მკვიდრი მოსახლეობის სსრკ აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთის რეგიონებში გადანაწილებას. უკვე აღარავინ დაგიდევდათ, რომ აქ საქმე ეხებოდა საკუთარ ისტორიულ და ეთნიკურ ტერიტორიებზე, სუვერენულ რესპუბლიკებში მცხოვრებ მკვიდრთა ინტერესებს, ან იმას, რომ არ შეიძლებოდა სახელმწიფო მიგრაციულ პოლიტიკასა და სტრატეგიაში ამ ინტერესთა ნიველირება და წმინდა ეკონომიკურ მოტივებზე დაყრდნობით მიგრაციული პოლიტიკის გატარება. მართალია, პირ-

²⁶ Некрасов Н. Региональная экономика. Москва, 1978, с.258.

დაპირი დეპორტაციების ეპოქა უკვე დამთავრებული იყო, მაგრამ მუშავდებოდა სხვა გზები, რათა რუსულ ეთნოსს არ დაეკარგა მიგრაციული ექსპანსიის მრავალსაუკუნოვანი შედეგი. სსრკ რუსიფიკაციის ერთ-ერთი გზა მკვიდრ ეროვნებათა განსახლების დივერსიფიკაცია აღმოჩნდა. «რაც მეტადაა ესა თუ ის ეროვნება განსახლებული ქვეყნის ტერიტორიაზე (იგულისხმება სსრკ ტერიტორია – მ.ტ.), ამ ეროვნების მით უფრო მეტი წარმომადგენელი მიიჩნევა მშობლიურ ენად სხვა ეთნიკური ჯგუფების ენას. ეს კი, თავის მხრივ, უფრო მეტ სტიმულს იძლევა ამ ეროვნებათა წარმომადგენლების ქვეყნის სხვადასხვა რაიონში განსახლებლად».²⁷ ეს არაა სპონტანურად წამოსროლილი მოსაზრება. იმ დროს ოფიციალურ ლიტერატურაში მეტის განცხადება შეუძლებელი იყო. სამაგიეროდ, დაუფარავი იყო კამათი სხვადასხვა ფორუმებზე. არარუს მკვლევართა ნაწილში, ცხადია, იგი შემფოთებას იწვევდა და ზოგჯერ მძაფრი რეაქციითაც გამოიხატებოდა. ეთნიკური ფაქტორის იგნორირება, ან ცალმხრივად გათვალისწინება შეფასებას მოითხოვდა. ჩვენი არგუმენტაცია ემყარებოდა სუვერენული რესპუბლიკების ეროვნული განვითარების მნიშვნელობის შეუფასებლობას, იმათი ანტილენინური (ხსენებულ საკითხში ლენინი ჩვენ «გვიჭერდა მხარს» – მ.ტ.) მიდგომის მხილებას, სამხრეთის რესპუბლიკების მკვიდრი მოსახლეობის ჩრდილოეთის ბუნებრივ-კლიმატური პირობებისადმი ძნელი ადაპტაციის ან მისი შეუძლებლობის გათვალისწინებას, და, საერთოდ, საქარ-

²⁷ Тарасова Н., Ускова М. Взаимосвязь миграции со структурой населения. В сб: «Социальные факторы и особенности миграции населения СССР», Москва, 1978, с.137.

თველოს დემოგრაფიულად სწრაფად მზარდ რეგიონად განხილვის მცდარობას და ა.შ. მაგალითისათვის მოვიტანთ ამონარიდს მაშინდელი ჩვენი ერთ-ერთი პუბლიკაციიდან: *ცნობილი მკვლევარის, პ. ცარფისის აზრით, «სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ ხალხის გადაადგილებისას ორგანიზმს ძალიან უჭირს ახალ, ცივ პირობებთან შეგუება... ზოგიერთი მკვლევარი (კ.ზასსი, პ.ვიზონი) ადამიანის სიცივისადმი შეგუების შესაძლებლობას საერთოდ უარყოფს. და ბოლოს, დ. სტემპი (1967) დაასკვნის, რომ ახალი ექსტრემალური პირობებისადმი ორგანიზმის შეგუების პროცესი საკმაოდ ხანგრძლივია და ყოველთვის არ მთავრდება ერთი თაობის ცხოვრების მანძილზე».*²⁸ ამიერკავკასიელთა უკიდურესი ჩრდილოეთისა და აღმოსავლეთის პირობებისადმი ადაპტაციის სიძნელეზე მიუთითებს ე.ვ. შუვალოვიც: «მიგრაციის შესწავლისას ბუნებრივი ფაქტორების გაუთვალისწინებლობა არ შეიძლება, რადგან ახალ რაიონებში სხვადასხვა ბუნებრივი პირობების მქონე ადგილებიდან ჩამოსულ მიგრანტთა ადაპტაციის პროცესი მიმდინარეობს სხვადასხვანაირად. ასე მაგალითად, ციმბირისა და შორეული აღმოსავლეთის გეოგრაფიის ინსტიტუტის მონაცემებით, კამჩატკის ოლქში ამიერკავკასიიდან ჩამოსულ ახალმოსახლეთა ავადობა 9,6-ჯერ მეტია, ვიდრე ჩრდილოეთის რაიონებიდან გადმოსულებისა, ხოლო რსფსრ შუა ზოლიდან ჩამოსულებისა – 3,2-ჯერ...

გარდა ამისა, ამიერკავკასიისა და შუა აზიის მოსახლეობისა და შრომითი რესურსების სწრაფი ზრდის

²⁸ Царфис П. Рекреационная география СССР. Москва, 1979, с.119-120.

საერთო მაჩვენებლები შეუძლებელია გავავრცელოთ საქართველოზე, რადგან რესპუბლიკა სულ სხვა დემოგრაფიკონშია მოქცეული. 1970-1979 წწ. მოსახლეობის აღწერათაშორის პერიოდში საქართველოს მოსახლეობის ზრდა მხოლოდ 7% იყო, აზერბაიჯანის სსრ-ში – 18%, სომხეთის სსრ-ში – 22%. ამდენად, მცდარია შეხედულება საქართველოს სსრ მოსახლეობის და შრომითი რესურსების სწრაფი მატების შესახებ...

ეთნიკური ტერიტორიას მოშორებული ძირითად ეთნიკურ ჯგუფს მოწყვეტილი პიროვნება ან მცირე ჯგუფი უცხო ეთნიკურ გარემოში მოხვედრისას და ხანგრძლივი ცხოვრებისას კარგავს საკუთარი ეთნოსისათვის დამახასიათებელ მთავარ ნიშნებს: ენას, ტრადიციებს. ამ შემთხვევაში მიმდინარეობს არა ეთნოსთა დაახლოება, როგორც ამას ხშირად აღნიშნავენ, არამედ მცირე ჯგუფის პირვანდელი ეთნოსიდან სხვა ეთნოსში გადასვლა, ეთნიკური ნიშნების მექანიკური ლიკვიდაცია..... მიგრაციის პროცესი მაქსიმალურ სიფრთხილეს მოითხოვს, განსაკუთრებით, როცა საქმე ეხება მცირერიცხოვანი ერებისა და პატარა ეთნიკური ტერიტორიებიდან მოსახლეობის რეგიონული გადანაწილების საკითხს. რესპუბლიკათაშორისო მიგრაციის მრავალმხრივ სოციალურ შედეგთა იგნორირება და წმინდა ეკონომიკურ მოტივებზე დაყრდნობით მიგრაციული პოლიტიკის წარმოება გაუმართლებელია».²⁹

კამათმა კიდევ უფრო ცხარე ფორმა მიიღო 1981 წლის სექტემბერში ცნობილი მიგრანტოლოგის, ლ. რი-

²⁹ ტუხაშვილი. მ. საქართველოს მოსახლეობის მიგრაციის სოციალურ-დემოგრაფიული ასპექტები. ეკონომისტი, 1981, №9. გვ.34-35.

ბაკოვსკის მიერ საგაზეთო სტატიის - «მიგრაციის საქანელა» გამოქვეყნების შემდგომ. მიუხედავად იმისა, რომ ამ დროისათვის რეაქცია იყო გაბატონებული, მაშინდელმა დისიდენტურმა საზოგადოებამ მკვეთრი პროტესტი გამოხატა სტატიაში გამოთქმული მოსაზრების მიმართ. ამ წერილში საჯაროდ იყო ნათქვამი ის, რაც აქამდე თითქმის ათი წელი მხოლოდ მეცნიერთა ცხარე დებატების საგანი გახლდათ. შემდგომაც, «პერესტროიკის» პერიოდშიც რესპუბლიკებს შორის მოსახლეობის გადანაწილების თაობაზე პოლემიკა გრძელდებოდა,³⁰ თუმცა ამ მიმართულებით რეალური პოლიტიკის განხორციელება უკვე ძნელი იყო. ჩნდებოდა ახალ - ახალი პრობლემები, რამაც სსრკ დაშლამდე მიიყვანა.

³⁰ აქ უნდა აღინიშნოს, რომ ლ. რიბაკოვსკიზე თავისებური ზეგავლენა მოახდინა მისი ქართველი მეგობრის, პროფ. ა. სულაბერიძის (ამჟამად დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი) განუწყვეტელმა ჩიჩინმა, ამოელო «შუა აზიისა და კავკასიის» კონტექსტიდან საქართველო. რიბაკოვსკი პირად ურთიერთობებში უბრალო კაცია, იგი ზოგჯერ ნახევრად ხუმრობით თავისთავს «მოვინისტსაც» კი უწოდებდა. მისთვის ძნელი იყო საუკუნოვანი მიგრაციული ექსპანსიის პოლიტიკისათვის, რაც რუსეთის ერთ-ერთ საარსებო საფუძველს წარმოადგენდა, სხვაგვარად, კრიტიკულად შეეხედა. სსრკ დაშლამ და შემდგომმა მოვლენებმა, ბუნებრივია, მისი პოზიცია შეცვალა.

დემოგრაფიული დეპრესია რუსეთში და ინტენსიური იმიგრაციის გარდაუვალობა

რუსეთში დემოგრაფიული ვითარება ღრმად შესწავლილი საკითხია როგორც იქაური, ისე უცხოელი მეცნიერების მიერ. იგი ყოველთვის იყო საერთაშორისო ორგანიზაციების, მათ შორის, გაეროს ყურადღების ცენტრში და აისახებოდა სხვადასხვა ოფიციალურ მოხსენებაში. ისიც უნდა ითქვას, რომ რუსეთის ხელისუფლება ბოლო ხანს დიდი ყურადღებით ეკიდება ქვეყნის დემოგრაფიული განვითარების პრობლემებს და ცდილობს, მაქსიმალურად შეარბილოს რუსეთის დემოგრაფიული დეპრესიის უარყოფითი შედეგი, რაც პირდაპირაა დაკავშირებული ქვეყნის უსაფრთხოებასთან და რუსეთის მომავალთან.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ რუსეთის დემოგრაფიული განვითარება ევროპის მოსახლეობის ანალოგიური იყო. როგორც რუსეთის დემოგრაფიული პოლიტიკის შესახებ მოხსენებაშია აღნიშნული, ბოლო 40 წლის მანძილზე შობადობა უკვე ვეღარ უზრუნველყოფდა მარტივ აღწარმოებას. 1992 წლის შემდეგ გარდაცვლილთა რიცხვი აღემატება დაბადებულებს. კლებამ 12 მლნ შეადგინა და მხოლოდ 5,5 მლნ-ით კომპენსირდა დადებითი მიგრაციული სალდოს მეოხებით. არსებული ტენდენციის შენარჩუნების შემთხვევაში რუსეთის ამჟამინდელი 141 მლნ-იანი მოსახლეობა 2025 წლისათვის 125-135 მლნ-მდე შემცირდება, ხოლო 2050 წლისათვის 100 მლნ-მდე.

შრომის ასაკში მოსახლეობის სიკვდილიანობა ისევე მაღალია, როგორც 100 წლის წინ. მოსახლეობის სეე-

სობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურა ძლიერ დეფორმირებულია და მეტად უარყოფით გავლენას ახდენს მოსახლეობის აღწარმოებაზე. გრძელდება მოსახლეობის დაბერება. 2020-2025 წლებში საშუალოწლიურმა კლებამ შესაძლოა 1 მლნ-ს გადააჭარბოს და კმაყოფაზე მყოფთა დატვირთვა ყოველ 1000 შრომისუნარიანზე 750 კაცამდე გაზარდოს.³¹

«2025 წლამდე რუსეთის ფედერაციის დემოგრაფიული პოლიტიკის კონცეფციაში» მოცემულია ამ პერიოდში დემოპოლიტიკის მიზნები, ამოცანები, ძირითადი მიმართულებანი და შეფასებულია თანამედროვე დემოგრაფიული სიტუაცია როგორც უაღრესად კრიტიკული. პესიმისტური პროგნოზული გაანგარიშებით, რომელიც ეყრდნობა არსებული ტენდენციების გაგრძელებას, 2015 წლისათვის რუსეთის მოსახლეობა 6,2 მლნ კაცით მოიკლებს და 136 მლნ მცხოვრები იქნება, 2025 წლისათვის კი – 124,9 მლნ. სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა 64,5 წლამდე შემცირდება.³²

ცნობილია, რომ 1970-იანი წლებიდან რუსეთში მკვეთრად გაუარესდა მოსახლეობის აღწარმოების რეჟიმი. თუ კი 80-იან წლებში ყოველი ქალი რეპროდუქციულ პერიოდში დაახლოებით 2 ბავშვს აჩენდა და, ასე თუ ისე, ეს ვითარება ახლოს იყო მარტივ კვლავწარმოებასთან, 1991 წელს უკვე შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი 1,73-მდე შემცირდა, ხოლო 2000 წლისათვის–

³¹ Демографическая политика России: от размышления к действию. Аналитический доклад. Руководитель авторского коллектива В.В. Елизаров. ООН, Москва, 2008, 76с.

³² Концепция демографической политики Российской Федерации на период до 2025 года, с.1-2.

1,21-მდე დაეცა. ბოლო წლებში ოდნავი მატების მიუხედავად, იგი თაობის მარტივ შევსებას მხოლოდ 60-65%-ით უზრუნველყოფს. ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებს შორის რუსეთზე უარესი მაჩვენებელი აქვს იტალიას, ესპანეთს, საბერძნეთს, გერმანიას და ჩეხეთს.³³ 1991-2000 წლებში რუსეთში 9,5 მლნ-ით ნაკლები დაიბადა, ვიდრე 1981-1990 წლებში.³⁴

დემოგრაფიული დეპრესია რუსეთში სახეზეა, რაც ფართო განხილვის საგანია როგორც სამეცნიერო წრეებში, ისე მთავრობასა და მასმედიაში. ცნობილი პოლიტოლოგი, ჟურნალისტი ფ. ველიაკინი შექმნილ ვითარებას «რუსეთში დემოგრაფიულ კატასტროფას» უწოდებს ამავე სათაურით გამოქვეყნებულ სტატიაში. ნათელია, რომ რუსულმა ელიტამ კარგად უნდა დაინახოს ის საფრთხე, რაც რუსეთში დემოგრაფიულმა ექსპანსიამ შეიძლება გამოიწვიოს. ველიაკინის აზრით, მოსახლეობა კვდომამდე აღწარმოების «ცივილიზებულმა» ტიპმა მიიყვანა, რამაც ბევრად განსაზღვრა სსრკ დაშლა და შექმნა დემოგრაფიული საფრთხე.³⁵ აქ ველიაკინი, ყოველგვარი მიკიბ-მოკიბვის გარეშე, მთავარ პრიორიტეტს რუსეთის მოსახლეობაში მთლიანად ეთნიკური რუსების ინტერესებით განსაზღვრავს. თვლის, რომ

³³ საქართველოს დემოგრაფიული ვითარება რუსეთზე უარესია, თუმცა საზოგადოების შემფოთება ამ პრობლემით ბევრად ნაკლებია.

³⁴ Рыбаковский Л.Л. Демографическое будущее России и миграционные процессы. Социологические исследования. 2005, №3, с.36.

³⁵ Велякин Ф. Демографическая катастрофа в России. Русская цивилизация. <http://www.rustrana.ru/article.php?nid=7729>

კონფლიქტური პოტენციალი გროვდება ეთნიკური ბალანსის დარღვევის გამო. იგი ასეთ დარღვევას ეთნიკურ ბომბს ადარებს, რომელიც იმართება მესამე ქვეყნის მიერ³⁶. ამ საუკუნის დასაწყისში უკვე ნათლად გამოიკვეთა, რომ რუსეთის ხელისუფლება შეშფოთდა ქვეყნის დემოგრაფიული მომავლით. მათ მოუხშირეს ცნობილ დემოგრაფ მეცნიერებთან შეხვედრებს და დაიწყეს გამოსავლის ძებნა, რაც მეტად პრობლემატური აღმოჩნდა. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ აქა-იქ იყო ზედმეტად ოპტიმისტური გამოსვლებიც. მაგალითად, რუსეთის ჯანდაცვისა და სოციალური განვითარების მინისტრმა ტატიანა გოლიკოვამ განაცხადა, რომ 2007 წლის 1 აპრილიდან 2008 წლის 1 აპრილამდე რუსეთში 2 მლნ-ზე მეტი ბავშვი დაიბადა, «ეს ნამდვილი დემოგრაფიული აფეთქებაა, რომელიც არ დემონსტრირდება არც ერთ განვითარებულ ქვეყანაში.. 2012 წლისათვის მოსახლეობის კლების შეწყვეტაა გათვალისწინებული»³⁷. საფიქრებელია, რომ გოლიკოვამ ეს რუსეთში დემოგრაფიული გაჯანსაღებისათვის გატარებულ რამდენიმე უმნიშვნელო ღონისძიების «შედეგის» გახმაურებისათვის გააკეთა. არ გვგონია, რომ მან, როგორც კვალიფიციურმა შრომის ეკონომისტმა, არ იცოდეს ე.წ. «დემოგრაფიული ფანჯრის», «დემოგრაფიული დივიდენდის» შესახებ. ასაკობრივი სტრუქტურის დეფორმაციების გამო პერიოდულად ხდება დაბადებულთა რიცხოვნობის დროებითი მატება. ეს «ფანჯარა» რუსეთში XXI საუკუნის დასაწყისში გაიღო და 2012 წლიდან დაიხურება. დემოგრა-

³⁶ იქვე.

³⁷ <http://www.rusedina.ru/frontend/heading/russia?id=12936;>

<http://www.expert.ru/news/2008/01/23/golikova/>

ფიულ აფეთქებასთან მისი შედარება სრულიად უადგილოა და იაფფასიან პიართან უნდა იყოს დაკავშირებული. იგი დემოგრაფიულ საკითხებში ჩაუხედავთათვისაა გამიზნული. მოსკოვის ლომონოსოვის სახელობის უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტის მოსახლეობის ცენტრის დირექტორის, ვალერი ელიზაროვის განგარიშებით, რუსეთში შობადობაზე რაიმე ზემოქმედების მისაღწევად საჭიროა ბავშვიანი ოჯახების ფინანსური მხარდაჭერა ერთობლივი შიგა პროდუქტის არანაკლებ 2-3%-ის ოდენობით. ამჟამად კი ეს დახმარება 1%-მდეც ვერ აღწევს.³⁸

ჟ. ზაიონჩკოვსკაიას, ლ. რიბაკოვსკის, ო. ვორობიოვას, ო. გონტმახერის მიერ ჩატარებული ღრმა ანალიზით, რუსეთში დემოგრაფიული კლება გარდაუვალია. მით უმეტეს, რადიკალურად მცირდება შრომითი რესურსების შევსება. 2010 წელს შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობა 3 მლნ კაცით ნაკლები იქნება 2006 წელთან შედარებით.³⁹ ისინი რუსეთის მომავლისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდას ანიჭებენ. როგორც აღნიშნული ავტორები წერენ, რუსეთი ფლობს ხე-ტყის უზარმაზარ რესურსებს (80 მლრდ მ³), მის წილად მოდის ბუნებრივი გაზის მსოფლიო მარაგის 45%, ნავთობის– 13 %, ქვანახშირის– 23%. მას აქვს მსოფლიოში მტკნარი წყლის ყველაზე დიდი მარაგი. მარტო ბაიკალის ტბაშია თავმოყრილი მისი ერ-

³⁸ Елизаров В. Россия на сносях. Трибуна.ru. №25, 10 июля 2008 года.

³⁹ Воробьева О., Гонтмахер Е., Зайончковская Ж., Рыбаковский Л. Россия: миграционные вызовы XXI века. Русский архипелаг. <http://www.archipelag.ru/agenda/povestka/povestka-immigration/strategii/doklad-csr...>

თი მეხუთედი ნაწილი. საერთოდ კი, ითვლება, რომ რუსეთი ფლობს მსოფლიო რესურსების მეხუთედს, მაშინ როცა, მისი მოსახლეობა მსოფლიო მოსახლეობის 2,4%-ა, 2050 წლისათვის კი_ 1,1%-მდე შემცირდება. რუსეთის მთელ ტერიტორიაზე რესურსებისა და მოსახლეობის განაწილება სრულებითაც არ ემთხვევა ერთმანეთს. როგორც ახლანდელი, ისე მომავალი თაობების მიერ რესურსების გამოყენება მოითხოვს მოსახლეობის აუცილებელი რაოდენობის შენარჩუნებას, აღმოსავლეთის ტერიტორიების ათვისებას, რაც დემოგრაფიული დეპრესიის პირობებში შეუძლებელია. ავტორები მიდიან დასკვნამდე, რომ «იმიგრაცია აუცილებელია ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდგომარეობის განსამტკიცებლად». ⁴⁰ ჟ. ზაიონჩკოვსკაიას მტკიცებით, იმიგრაციის ალტერნატივა არც არსებობს. ⁴¹

თავის არაერთ გამოკვლევაში რუსეთში იმიგრაციის აუცილებლობას ასაბუთებს აკადემიკოსი ა. ვიშნევსკიც. მას გარდაუვალად მიაჩნია რუსეთში ინტენსიური იმიგრაცია. «რუსეთს ახალი კალიტა რომ მოევლინოს, იგი გახდება ხალხის შემკრები და არა ტერიტორიებისა». ⁴² იგივე დასკვნამდე მივიდა ს. გრადიროვსკიც. მისი ხელმძღვანელობით ავტორთა კოლექტივის მიერ გამოცემულ ფუნდამენტურ ნაშრომში - «იმიგრაციისა და ნატურალიზაციის პოლიტიკა რუსეთში» ბოლოთქმას სათაურად უწოდა «გეოსტრატეგიული პარადიგმის შეც-

⁴⁰ იქვე.

⁴¹ Зайончковская Ж. А. Иммиграция: Альтернатива нет. Demoscope Weekly, №277-278.

⁴² Вышневикий А. Г. Избранные демографические труды. Т. 2. Москва, Наука, 2005, с.195.

ვლა – მიწების შეკრებიდან ხალხების შეკრებისაკენ». ⁴³ არსებითად, ესაა ამ გამოკვლევის დასკვნა. მისი აზრით, კარდინალურად უნდა შეიცვალოს რუსეთის ისტორიული დამოკიდებულება სივრცესთან და ხალხთმოსახლეობასთან, რადგან დემოგრაფიული ნაჭარბი უკვე აღარ იძლევა ცენტრიდან პერიფერიებისაკენ საკოლონიზაციო ტალღების გენერირების საშუალებას. უკვე აღარაა გულაგების სისტემა არახელსაყრელი კლიმატის მქონე სივრცეების ასათვისებლად, დამთავრდა იაფი სამუშაო ძალის ეპოქა ⁴⁴.

ჩვენი აზრით, ესაა ეპოქალური ცვლილება რუსეთისა და რუსული ეთნოსის ისტორიაში, რისი სრული აღქმა და გადახარშვა რუსეთის პოლიტიკურ ელიტას ძლიერ გაუჭირდა, მითუმეტეს, რომ, როგორც წინათქმაში აღვნიშნეთ, იგი უაღრესად მილიტარიზებულია და ვერ დამღია საუკუნოებრივად ჩამოყალიბებული ექსპანსიონისტური ინერცია. ამიტომ მათი ქვეყნის მომავალი ინტერესების სრული ალოგიკაა რუსეთის მხრიდან საქართველოში განხორციელებული ტერიტორიული ექსპანსია, იგი სავსებით ამოვარდნილია ახალი გეოსტრატეგიიდან, რაზეც ჩვენ ზემოთ ვსაუბრობდით.

გაცხარებული დისკუსიაა რუსეთში იმაზეც, თუ საიდან და როგორი ინტენსივობითაა ხელსაყრელი იმიგრანტთა მიზიდვა. მის სამხრეთით და აღმოსავლეთით მდებარეობს ხალხმრავალი ქვეყნები (ჩინეთი, ია-

⁴³ Политика иммиграции и натурализации в России. Под. ред. С.Н. Градиrossoго. Москва, 2005, с.221.

⁴⁴ იქვე, გვ.223.

პონია, კორეა, მუსულმანური კონფესიის სამყარო), რომელთა დემოგრაფიული ზრდა სწრაფია და დემოგრაფიული დაწოლა თითქმის დაცარიელებულ აზიურ რუსეთზე მეტად დიდი. უცხო დიასპორისადმი მიძღვნილ უამრავ კრიტიკულ ნაშრომში აშკარადაა გამოხატული შიში, რომელიც იმიგრაციის ზეგავლენით რუსეთის ეთნობალანსის შეცვლამ შეიძლება გამოიწვიოს. იგი, ცხადია, უსაფუძვლო არაა. მართლაც, საყოველთაო გლობალიზაციისა და ქვეყნებს შორის მიმოსვლის გარდაუვალი ლიბერალიზაციის პირობებში მოსალოდნელია იმ უთანასწორობის შეცვლა, რაც აზიური რუსეთის უზარმაზარ რესურსებსა და ნახევრად დაცარიელებულ ანტროპოუდაბნოს შორის არის.

რიგ ნაშრომში დეტალურადაა შესწავლილი იმ ქვეყნების ემიგრაციული პოტენციალი, საიდანაც მოსალოდნელია რუსეთში იმიგრაციის განხორციელება. მათ შორისაა კავკასიის რეგიონიც, რომლის მუდმივად და დროებით რუსეთში გადასახლების პოტენციალიც მომავალი ათწლეულისათვის მოსახლეობის 10%-ითაა განსაზღვრული.⁴⁵ საერთოდ კი, სხვადასხვა გამოკვლევებში ცალსახადაა დასაბუთებული, რომ, პირველ რიგში, ყველაზე მისაღებია ყოფილ სსრკ ქვეყნებიდან რუსებისა და რუსულენოვანი მოსახლეობის რეპატრიაციასახლება რუსეთში, მაგრამ, რადგან იგი საკმარისი არაა, ხელსაყრელია აღნიშნული ქვეყნების მკვიდრი მო-

⁴⁵ Политика иммиграции и натурализации в России. Под. ред. С.Н. Градировского. Москва, 2005. с.223.

სახლეობის იმიგრაცია. მეტიც, მსჯელობაა შორეული საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან რეგულარულ იმიგრაციაზე, მათ შორის, ჩინეთიდანაც კი, რომლის დიასპორის ზრდას არცთუ დადებითად ეკიდება რუსული საზოგადოება.

გამოკვლევებით დასტურდება, რომ «ამიერკავკასიის ხალხებს რუსეთის ხალხებთან აქვთ განსხვავებული ეთნოკულტურული დისტანცია. რუსეთში ყველაზე ადვილად ასიმილირდებიან ქართული დიასპორის წარმომადგენლები, რომლებიც ყველაზე განათლებულნი არიან ამიერკავკასიის სხვა ერებთან (აზერბაიჯანელები, სომხები – მ.ტ.) შედარებით».⁴⁶ არ უნდა დაგვავიწყდეს ქართველებსა და რუსებს შორის სრული კონფესიური თანხვდომაც, რაც ადგილობრივ მოსახლეობაში ინტეგრაციის ხელშემწყობი გარემოებაა. შიში იმისა, რომ ქართული დიასპორა ოდესმე რუსეთში ეთნოპოლიტიკურ ვითარებაზე იმოქმედებს, რასაც, მართლაც, რეალურად ქმნიან სხვა დიასპორები, მეცნიერ-პოლიტიკოსების აზრით, არ არსებობს. რეალურ ვითარებას გაუცნობიერებელი რუსული საზოგადოება კი ქართული დიასპორისადმი განსაკუთრებულ უარყოფით დამოკიდებულებას ამჟღავნებს, რასაც ჩვენ მომდევნო პარაგრაფში განვიხილავთ.

მეორე მხრივ, ისმის კითხვა, რამდენად სჭირდება საქართველოს მოსახლეობას, მათ შორის, ქართველობას, რუსეთში ემიგრაცია?

⁴⁶ Политика иммиграции и натурализации в России. Под. ред. С.Н. Градиrossoвского. Москва, 2005, с.178.

ფაქტია, რომ ამჟამად რუსეთში მუდმივად და დროებით ასეულ ათასობით ქართველი იმყოფება. 2002 წლის აღწერამ 198944 ქართველი გამოავლინა.⁴⁷ მათგან 32,4% მოსკოვსა და მოსკოვის ოლქში ცხოვრობს, 10,4%_ კრასნოდარის მხარეში, 5,9%_ სანკტ-პეტერბურგსა და ლენინგრადის ოლქში, 5,4%_ როსტოვის ოლქში, 5,4%_ ჩრდილო ოსეთის რესპუბლიკაში, 4,4%_ სტავროპოლის მხარეში. დანარჩენი თითქმის პროპორციულადაა განაწილებული რუსეთის მთელ ტერიტორიაზე, მათ შორის, უკიდურეს ჩრდილოეთსა და შორეულ აღმოსავლეთში. მაგალითად, ტიუმენის ოლქში 3247 ქართველი დაფიქსირდა (მათ შორის, იამალო-ნენეცთა ავტონომიურ ოკრუგში_ 656), კამჩატკის ოლქში_ 273, მაგადანის ოლქში_ 221, სახალინის ოლქში_ 274, თვით ჩუკოტკის ოკრუგში ცხოვრობს 50 ქართველი, ტაიმირის ავტონომიურ ოკრუგში_ 30.⁴⁸

სადავო არაა, რომ აღწერით ნაჩვენებ ქართველთა რიცხოვნობა ბევრად ნაკლებია რეალურზე, მითუმეტეს,

⁴⁷ რუსეთის მოსახლეობის 2002 წლის აღწერის პროგრამაში ცალკე ეროვნებად გამოყვეს «აჭარელი», «მეგრელი», «ლაზი», «სვანი», «ინგილო». ეს ანალოგიაა რუსეთის იმპერიის პირველი საყოველთაო აღწერისა, როცა საქართველოს ცალკეული ეთნოგრაფიული კუთხის მცხოვრებნი ამ კუთხის სახელწოდებით ეროვნებად აღრიცხეს (მეგრელი, სამურზაყანოელი, იმერელი, გურული, ქართველი, თუში, მოხევე, ხევსური, მთიული, გუდამაყრელი და ა.შ.). მიუხედავად დიდი მცდელობისა, «აჭარლად» აღირიცხა რუსეთში მცხოვრები მხოლოდ 252 პირი, «ლაზად»_ 221, «მეგრელად»_ 433, «ინგილოდ»_ 63, «სვანად»_ 41. ჩვენს მიერ მოტანილ ციფრებში, ისინი, ბუნებრივია, ქართველებშია შესული.

⁴⁸ Demoscope Weekly, appendix.

როცა საქართველოდან შრომითი ემიგრანტების რიცხვნობას ეხება მსჯელობა. რადგან რუსეთში, საერთოდ, მეტად დიდია არალეგალურ იმიგრანტთა რაოდენობა (სხვადასხვა ავტორების ვარაუდით, იგი 5-10 მლნ ფარგლებში ვარირებს), გამძაფრებული ქართველოფობიის გამო ძნელდება ქართული დიასპორის ლეგალიზაცია. ცნობილი მეცნიერი ვ. მუკომელი საქართველოდან რუსეთში მომუშავე 117 ათას შრომით მიგრანტს ითვლის.⁴⁹ ჩვენი ვარაუდით, იგი 160-175 ათასი მაინც უნდა იყოს.⁵⁰ მართალია, მათი ნაწილი დასაქმებულია მძიმე სამუშაოებზე დისკრიმინაციული ანაზღაურებით და შრომის ცუდი პირობებით, მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთში ჩვენმა თანამემამულეთა ნაწილმა წარმატებას მიაღწია ბიზნესში. იგი დასტურდება სხვადასხვა გამოკვლევით. ჩვენი ბოლო გამოკვლევით (მ. თორიასთან ერთად), რომელიც იძულებით გადაადგილებულ პირთა შრომით ემიგრაციას ეხება (400-ზე მეტი ინტერვიუ) სხვადასხვა რანგის ბიზნესს თავი მოაბა შრომით ემიგრაციაში მყოფთა 14,4%-მა, რომელთა უმრავლესობა რუსეთშია. რუსეთის ადგილობრივ მოსახლეობასთან შედარებით ჩვენს თანამემამულეებს აღმოაჩნდათ ახალ საბაზრო პირობებთან ადაპტაციისა და მეწარმეობის მეტი უნარი, რამაც გადაფარა ადგილობრივი ხელისუფლებისა და მოსახლეობის სურვილი, წინააღმდეგობა გაეწიათ იმიგრანტთა საქმიანობისა და ცხოვრებისათვის.

⁴⁹ Мукомель В. Экономика нелегальной миграции в России. Demoscope Weekly, № 207-208.

⁵⁰ tuxaSvili m. saqarTvelos garemigraciuli problemebi. migracia, t.1. Tbilisi, universali, 2007, gv.10.

უზარმაზარი ტერიტორიისა და რესურსების მქონე რუსეთს აქვს მეტად ამბიციური პერსპექტიული გეგმა, 2020 წლამდე გახდეს მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი და სოციალურად განვითარებული ქვეყანა. მისი რესურსებიდან გამომდინარე, არის შანსი სერიოზული წარმატების მიღწევისა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს ქვეყანა შეძლებს, შეცვალოს ამ იდეის განხორციელებისათვის სრულიად ალოგიკური ტერიტორიული ექსპანსიის პოლიტიკა და დემოკრატიის წინააღმდეგ მებრძოლი ქვეყნის სტატუსი, პატივი სცეს მეზობელთა სუვერენიტეტს და მიაღწიოს მათთან თანასწორ უფლებაზე აგებულ თანამშრომლობას. საქართველო-რუსეთის პოლიტიკური ურთიერთობის ნორმალიზაციის პირობებში, გლობალიზაციის ტენდენციებიდან გამომდინარე, სავსებით მისაღებად მიგვაჩნია საქართველოს მოქალაქეთა დროებითი დასაქმება, შრომითი ემიგრაცია რუსეთში. ვთვლით, რომ იგი ხელსაყრელი იქნება ორივე ქვეყნისთვის. ჯერჯერობით კი, სხვა პრობლემებთან ერთად, რუსულმა საზოგადოებამ უყოყმანოდ უნდა დაძლიოს უკიდურესი მიგრანტოფობია, რომელიც ეთნოფობიაში და ქართველოფობიაშია გადაზრდილი და, საერთოდ, თავი დააღწიოს იმპერიულ ილუზიებს.

მიგრანტოფობია, ეთნოფობია, ქართველოფობია რუსეთში

მიგრანტოფობია, მეტ-ნაკლებად, ყოველთვის არსებობდა. მისი გამოვლინება დღევანდელი ევროპის ყველა ქვეყანაში გვხვდება, მაგრამ მან განსაკუთრებული სახე მიიღო რუსეთში და სახელმწიფო პოლიტიკაში დიდი ადგილი დაიკავა.

როგორც წინათქმაში აღვნიშნეთ, რუსეთში არსებული პრობლემები, შესაძლოა, ჩვენი ყურადღების საგანი არც გამხდარიყო, საქმე რომ არ გვექონდეს ყველაზე დიდი ქართული დიასპორისადმი რუსეთის სახელმწიფოს განსაკუთრებულ ზეწოლასთან, რაც აშკარა ქართველოფობიაში გამოვლინდა და უამრავი მსხვერპლი, შვეიწროება და უკიდურესი დისკრიმინაციული ვითარება წარმოქმნა. იქ ეთნოფობია და მიგრანტოფობია ერთმანეთს გადაეჯაჭვა. საქმე იქამდეც კი მივიდა, რომ რუსეთის სახელმწიფო კონკრეტული ავანტიურისტულ-ექსპანსიონისტური ამოცანებიდან გამომდინარე, დსთ ქვეყნებიდან 25 მილიონიანი რუსული დიასპორის რეპატრიაციასაც კი უშლიდა ხელს.

რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეთნოლოგიისა და ანტროპოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი, აკადემიკოსი ვ. ტიშკოვი, რომელიც იქ განვითარებულ მიგრანტოფობიას რუსეთის საფრთხედ აფასებს, წერს, რომ ეთნოკონფლიქტები თავისთავად არ აღმოცენდება, არამედ ის ჩნდება სოციალური და პოლიტიკური დაინტერესების შედეგად, რომლის მიზანია ეთნოსთაშორის ურთიერთობის გამწვავება.

იგი თვლის, რომ რუსეთში შექმნილი ანტიმიგრაციული ისტერია თავისებურ დასაყრდენს მოსახლეობაშიც პოულობს. მკვიდრი მოსახლეობა დაინტერესებულია მიგრანტთა ზეექსპლოატაციით, რადგან მიეჩვივნენ იაფ სამუშაო ძალას თავისი ბიზნესის ან სხვა საჭიროებისათვის და თანახმა არიან, მიგრანტების უფლებების შეზღუდვით ისინი მონადაც კი გადააქციონ. ყველაზე მძიმეა არალეგალ მიგრანტთა მდგომარეობა, რადგან მათ ხელი არ მიუწვდებათ სოციალურ სიკეთეებზე და იძულებული არიან, დათანხმდნენ ყველაზე მძიმე და მავნე პირობებში მუშაობას.⁵¹ მეტიც, «მიგრანტი რუსეთის ასოცირდება გაუნათლებელ არსებად, ვინც ასრულებს ჭუჭყიან სამუშაოს და სურს ვიღაცის მოკვლა»⁵².

რუსეთში მიგრანტმოძულება, განსაკუთრებით, კავკასიელებისა და, მათ შორის, ქართველების მიმართ, გამწვავებულია იმიტაც, რომ «ქვეყნის ზოგიერთი სუბიექტის (რეგიონის) ხელისუფლება, მათ შორის, სამართალდამცავი ორგანოები და უშიშროების ფედერალური სამსახური ისე იქცევა, თითქოს ვერ ხედავს, რასაც ჩადიან რუსეთის ტერიტორიაზე ფაშისტური დაჯგუფებები. უკვე გამოჩნდა ახალი მოძრაობა არალეგალური მიგრაციის წინააღმდეგ, რომელშიც მარტო კინცები კი არ მონაწილეობენ, არამედ ერთობ ძლიერი და გავლენიანი სტრუქტურებიც.»⁵³

⁵¹ Мигрантофобия – Угроза национальной безопасности России. <http://www.migrant.ru/cgi-bin/vestnik/pl?issue200311/article25.shtml>.

⁵² http://www.mosobltrud.ru/articles_82.html

⁵³ Лачин Л. Российская мигрантофобия и Закавказье; <http://www.azerros.ru/index.php/news/1128>

პოსტსაბჭოთა რუსეთში აღმოცენებული და გაძლიერებული კავკასოფობია რუსეთის ამჟამინდელი კავკასიური პოლიტიკის ანარეკლია. «ჩრდილოეთ კავკასიას ისე ექცევიან, როგორც ლაბორატორიულ ბაყაყს», წერს «ნაციონალური ინტერესების» მთავარი რედაქტორი სულიეტა კუსკოვა.⁵⁴

რუსეთში არაერთი გამოკვლევა ჩატარდა ზრდად მიგრანტოფობიაზე. აშკარად გამოიკვეთა, რომ «აქ დომინირებს კავკასოფობია. ასე მაგალითად, კავკასიელი მიგრანტების 19% იძულებული გახდა, მეორედ გამოეცვალა საცხოვრებელი ადგილი ადგილობრივ მოსახლეობასთან კონფლიქტის გამო».⁵⁵ მოსკოვში ჩატარებული სოციოლოგიური კვლევის შედეგიც განსაკუთრებით უარყოფით დამოკიდებულებას გამოხატავს კავკასიელთა მიმართ. გამოკითხულთა 14% თვლის, რომ მეწარმეობა უნდა აეკრძალოთ კავკასიელებს, ამაზე ცოტა მეტს მიაჩნია, რომ კავკასიელებს უნდა აეკრძალოთ სახელმწიფო სამსახურში მიღება (აქ, ცხადია, ჩრდილოეთ კავკასიელებიც იგულისხმება-მ.ტ). რესპონდენტთა ნახევარი თვლის, რომ რუსეთის ტერიტორიაზე ცხოვრება უნდა აეკრძალოთ კავკასიიდან ჩამოსულებს. გამოკითხულთა 53%-ს არ სურს კავკასიელის მეზობლობა.⁵⁶

ცნობილი მეცნიერი ე. პაინი მიგრანტოფობიის გაღვივებაში პრესასაც ადანაშაულებს, რომელმაც ამ მხრივ მოახდინა საზოგადოებრივი აზრის «კონსტრუქ-

⁵⁴ <http://www.azerros.ru/index.php/news/1128>

⁵⁵ Мигрантофобия – угроза национальной безопасности России. Форум переселенческих организации, №1, 2003.

⁵⁶ Гудков Л. Кого из приезжих мы не любим больше всего? Demoscope Weekly, №233-234.

ცია». ВЦИОГИ-ის მიერ ჩატარებული მრავალი სოციოლოგიური გამოკითხვის (1990-2002 წწ.) ანკეტაში დასმული იყო კითხვა: «როგორი დამოკიდებულება გაქვთ შემდეგი ეროვნების მიმართ?» პაინს მოაქვს ამ კითხვაზე პასუხების ანალიზი, რომელიც ლ. დ. გუდკოვმა წარმოადგინა მოსკოვში გამართულ კონფერენციაზე: «Национальные меньшинства в Российской Федерации. Москва, 2-3 июня, 2003г.». მაშინ ყველაზე ცუდი დამოკიდებულება ჩეჩნებისა და ბოშების მიმართ დაფიქსირდა, რესპონდენტთა უმეტესობამ აშკარა უარყოფითი დამოკიდებულება გამოხატა მათ მიმართ. შემდეგ მოდის აზერბაიჯანელები, სომხები და ქართველები, რომელთაც მრავალი გამოკითხვისაგან არცერთში 27%-ზე ნაკლები უარყოფითი პასუხი არ მიუღიათ. მხოლოდ ამის შემდეგ მოდის შუა აზიის ეროვნებები, ებრაელები, ესტონელები, ბაშკირები, ამერიკელები.⁵⁷

ერთ-ერთი მიზეზი, რომელიც იმიგრანტების წინააღმდეგ სახელდება, ესაა კრიმინოგენული ვითარების გამწვავებაზე იმიგრაციის ზეგავლენა. ვერ გამოვრიცხავთ, რომ იმ პირთა შორის, რომელთა სოციალური მდგომარეობა უმძიმესია, უმუშევრობის დონე მაღალია, სახელმწიფოსა და მკვიდრი მოსახლეობისაგან კი – აგრესიული დამოკიდებულება, მართლაც, მაღალი იყოს დანაშაულის მაჩვენებლები. თვით საფრანგეთში, სადაც იმიგრანტები წარმოადგენენ პატიმართა 22%-ზე მეტს, ამას იმით ხსნიან, რომ ბევრი კანონი იქ მხოლოდ იმიგ-

⁵⁷ Паин Э.А. О Механизмах формирования этнофобий и мигрантофобии. В кн: Проблемы миграции и опыт её регулирования в полиэтническом Кавказском регионе. Москва-Ставрополь, 2003, с.185.

რანტებზე ვრცელდება, აგრეთვე, იმით, რომ იმიგრანტებს შორის მეტად მაღალია უმუშევრობა.⁵⁸

კავკასიელთა უკანონო მიგრაციის დახასიათებისას იმიგრანტთა გაზრდილი დამნაშავეობის მიზეზად სოციალურ ფაქტორებს მიიჩნევენ სხვა ავტორებიც. «სამეცნიერო წრეებსა და სამართალდამცავ პრაქტიკაში მიღებულია, რომ ნებისმიერი მიგრაცია ატარებს კრიმინოგენულ პოტენციალს და, როგორც წესი, წარმოადგენს სახელმწიფოში ოპერატიული ვითარების გართულების ფაქტორს. გასათვალისწინებელია, რომ მიგრანტები, რომლებიც ახალ საცხოვრებელ გარემოში ხვდებიან, განიცდიან სოციალურ-საყოფაცხოვრებო და ფსიქოლოგიურ სიძნელეებს და რჩებიან სოციალური კონტროლის გარეშე. ეს კი უბიძგებს სამართალდარღვევებისკენ, კანონსაწინააღმდეგო ქმედებისკენ».⁵⁹

როგორც აღვნიშნეთ, იმიგრაციისადმი უკიდურესად უარყოფითი დამოკიდებულება ხშირად განპირობებულია «მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების ზეწოლით, რომელიც მიგრანტს კრიმინალურ სამყაროსთან აიგივებს. ტელეგადაცემები და ბეჭდური გამოცემები გაჰყვებიან ჩამოსულ მოქალაქეთა უსაზღვრო თავაშვებულობაზე».⁶⁰

⁵⁸ აბულაძე დ. მიგრაციული პრობლემები საფრანგეთში XXI საუკუნის დასაწყისში. მიგრაცია №1, თბილისი, 2007, გვ. 59-60.

⁵⁹ Льюкянина Г.Ф., Саудаханов М.В. Криминологическая характеристика незаконной миграции выходцев с Кавказа в Тюменской области. В сб: Миграция, толерантность, деятельность органов внутренних дел Российской Федерации. Ростов –на- Дону, 2004, с.40-48.

⁶⁰ http://www.mosobltrud.ru/articles_82.html

სტატისტიკა კი გვიჩვენებს, რომ 2006 წელს იმიგრანტთა მიერ ჩადენილი სისხლის სამართლის დანაშაული რუსეთში ჩადენილი სისხლის სამართლის დანაშაულის მხოლოდ 3%-ია,⁶¹ მაშინ როცა მარტო არალეგალები რუსეთის მთელი მოსახლეობის 4-7%-ია.

მიგრანტოფობიის გაღვივება რომ ხელისუფლები-სა და პოლიტიკური ორგანიზაციების მიზანს წარმოადგენს, კარგად ჩანს საარჩევნო კამპანიების დროს პარტიათა საპროგრამო პროპაგანდიდან. ისინი იმიგრაციის შესახებ დამახინჯებულ სურათს ელექტორატზე ზემოქმედების მიზნით იყენებენ. საყოველთაოდაა ცნობილი საფრანგეთში ლე პენის ნაციონალური ფრონტის პროგრამის მიგრანტოფობიური არსი, რითაც ამ პარტიამ დიდ საარჩევნო წარმატებას მიაღწია. რუსეთში კი ამან მიიღო ყველაზე რადიკალური, კაცთმომძულე ხასიათი. იქ მიგრაციის პოლიტიზაციით ბევრი არაჯანსაღი ძალა სარგებლობს, მათ შორის, ცნობილი პოლიტიკური პარტიები. აღნიშნულ საკითხს ეხება სემიონ ჩორნის ავტორობით ადამიანის უფლებების მოსკოვის ბიუროს მოხსენება: «ქსენოფობია, მიგრანტოფობია და რადიკალური ნაციონალიზმი მოსკოვის საქალაქო დუმის არჩევნებზე.» ავტორი აკრიტიკებს პოლიტიკურ პარტია «როდინას», რფ კომპარტიას, ლიბერალურ-დემოკრატიულ პარტიას და სხვა პარტიებს საარჩევნო კამპანიის დროს მათი შეუწყნარებელი ქმედებისათვის. მოხსენებაში მოტანილია ექსტრემისტულ-ნაციონალისტური ხასიათის მიგრანტოფობიური საქმიანობის უამრავი ფაქტი. ფრაქცია როდინას პრესსამსახურის ხელმძღვანელი ც. ტკაჩე-

⁶¹ http://www.mosobltrud.ru/articles_82.html

ვი «მოსკოვსკიე ნოვოსტიში» გამოქვეყნებულ ინტერვიუში პირდაპირ აღიარებს, რომ «პარტია «როდინას» არა აქვს არავითარი პროგრამა, აქვს რამდენიმე წამოსროლილი ლოზუნგი, რომელიც გარდა ეროვნებათშორისი შუღლის გაღვივებისა, სხვა არავითარ პრობლემას არ წყვეტს. თვით «როდინა» კი ნაციონალიზმისკენ მიექანება. ლდპ ხომ პირდაპირ ავრცელებს პროპაგანდისტულ ფურცლებს სათაურით: «მოსკოვი დავეკეტოთ სამხრეთიდან მოსულთათვის».⁶² ამასვე იმეორებს მოსკოვის დუმის კანონიერებისა და უსაფრთხოების კომისიის თავმჯდომარე იური პოპოვი გაზეთ ლBჩ დაილყ-ში გამოქვეყნებულ სტატიაში სათაურით: «მოსკოვს უნდა მიეცეს უფლება, ჩაკეტოს საზღვრები». არანაკლები ნეგატივია გამოხატული პოლიციის მაღალჩინოსნის ანატოლი ბატურინის პუბლიკაციაშიც: «მოსკოვში დაიწყო ოპერაცია «მიგრანტი», ცოტა გავწმენდთ ქალაქს».⁶³

ბოლო ხანს, რუსეთის მიერ ცხინვალის რეგიონისა და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სრული ოკუპაციის შემდეგ კიდევ უფრო გამწვავდა დამოკიდებულება კავკასიელი მიგრანტების მიმართ. «დემოსის» ინფორმაცია გვაუწყებს, რომ «სოციოლოგებმა დააფიქსირეს ოსებისადმი რუსების დადებითი დამოკიდებულება, მიუხედავად კავკასიელთა მიმართ საერთო მტრული დამოკიდებულებისა». თუმცა, როგორც აქაა აღნიშნული, «ადგილობრივ რუსს რომ ჰკითხო, ვერც გაარჩევს ოსსა და აფხაზს ყაბარდოელისა და ინგუშისა-

⁶² Ксенофобия, мигрантофобия и радикальный национализм на выборах в Московскую городскую думу. Обзорный доклад Московское бюро по правам человека (Автор докл. Семен Черный).

⁶³ Demoscope Weekly, #171-172.

გან». ⁶⁴ ცხადია, ეს დამოკიდებულება ხელისუფლების მიერ წაქეზებული პროპაგანდის შედეგია, რადგან მას სჭირდება ოსების გამოყენება თავის «კავკასიურ პოლიტიკაში».

რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ანტიქართული ისტერიის გამძაფრების თაობაზე წერს ადამიანის უფლებათა ცნობილი დამცველი, ფონდ «ხოლოკოსტ»-ის ხელმძღვანელი ალა ჰერბერი, ვისაც ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ესმის «_ოხ, შენი ქართული სიფათი.» იგი მოითხოვს ყოველგვარ ზომას, რათა საზოგადოებაში ქართველოფობია შეწყდეს. ამისათვის კი «საჭიროა ძლიერ მოფიქრებული სტრატეგია» და სინანულით ასკვნის, რომ «სამწუხაროდ, ჩვენს ქვეყანაში არცერთი მიმართულებით არავითარი სტრატეგია არ არსებობს და აქაც, ბუნებრივია, არანაირი. არადა, უკვე არის ქართველოფობიის მსხვერპლი. ახალგაზრდებს მოუკლავთ კაცი, როგორც ქართველი, ის კი, როგორც შემდეგ გამოირკვა, აზერბაიჯანელი აღმოჩნდა». ⁶⁵ საერთოდ კი, 2008 წლის ცხრა თვეში თავგადაპარსული ნაციონალების (სკინჰეიბის) ხელით ასეულობით უდანაშაულო ადამიანი დაიღუპა. ⁶⁶

როგორც პარაგრაფის დასაწყისში აღვნიშნეთ, მიგრანტოფობია ისე გაძლიერდა, რომ ბოლო დრომდე ხელისუფლებასა და, ცხადია, მათი გავლენით მკვიდრ

⁶⁴ <http://www.demos-senter.ru/news/23603.html>

⁶⁵ Российские правозащитники и НПО создают заслон грузинофобии. <http://www.dw.-world.de/dw/articl/0,2144,3579181,00.html>

⁶⁶ Максимов В. Марш бритоголовых. «Новые известия». 20 декабря 2008 года.

მოსახლეობასაც თვით რუსი იმიგრანტებისადმი და რუსების რეპატრიაციისადმიც კი მკვეთრად გამოხატული უარყოფითი დამოკიდებულება ჰქონდათ. ამას ხაზგასმით აღნიშნავენ მთელ მსოფლიოში ცნობილი რუსი მიგრანტოლოგები: ჟ. ზაიონჩკოვსკაია და ლ. რიბაკოვსკი. ამ უკანასკნელის აზრით, რუსეთის მთავრობამ რუს იმიგრანტებს შეუქმნა წინააღმდეგობები, რამაც შეაჩერა რუსულენოვანი დიასპორა თვით განსხვავებული ეთნოკულტურის ქვეყნებში, მაშინ როცა, იქ მათდამი დისკრიმინაციული პოლიტიკა ტარდებოდა.⁶⁷ რუსეთის ხელისუფლების პოლიტიკა დსთ ქვეყნებიდან თანამემამულეთა რეპატრიაციის ხელის შეშლის შესახებ ნათლად ჩანს რუსი მეცნიერების მიერ ჩატარებული მრავალრიცხოვანი ინტერვიუ-გამიკითხვებიდან. ე.კ. კირილოვამ გამოაქვეყნა მის მიერ ჩაწერილი და გადამუშავებული «მიგრანტთა ისტორიები», სადაც აშკარად ჩანს რუს იმიგრანტთა მდგომარეობა, მათდამი ხშირი მუქარა არა მარტო სსრკ ყოფილ რესპუბლიკებში, საიდანაც ისინი გადმოვიდნენ, არამედ არანაკლები გაჭირვება და წინააღმდეგობა რეპატრიაციის შემდგომ როგორც ხელისუფლების მხრიდან, ასევე ადგილობრივი რუსი მო-

⁶⁷ Зайончковская Ж.А. Миграционная политика России: PRO and CONTRA. В сб: Проблемы миграции и опыт её регулирования в полиэтническом Кавказском регионе. Москва-Ставрополь, 2003; Рыбаковский Л.Л. Демографическое будущее России и миграционные процессы. Социологические исследования. 2005, №3.

სახლეობისაგან.⁶⁸ ანალოგიური ვითარებაა ნაჩვენები მრავალ სხვა გამოკვლევაშიც.⁶⁹

როცა რუსი ეროვნების იმიგრანტებისადმი ასეთი დამოკიდებულებაა, ადვილი წარმოსადგენია, რა გარემო იქნება შექმნილი ქართული დიასპორის ირგვლივ, განსაკუთრებით, რუსეთის მიერ საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი საომარი აგრესიის შემდგომ.

სავსებით ბუნებრივია ის პროცესები, რაც კარგა ხნის დაწყებულია საქართველოს შრომითი ემიგრაციის მიმართულეებში. თანდათან მცირდება რუსეთისაკენ მიმართული ნაკადის წილი, რისი ერთ-ერთი მიზეზი ამ ქვეყანაში ეთნოფობიაში გადაზრდილი მიგრანტოფობიის გამძლავრებაა.⁷⁰

⁶⁸ Миграционная ситуация в регионах России. Вып.1: Приволжский федеральный округ. Под. ред. С. Артоболевского и Ж. Зайончковской. Москва, 2004, с.169-200.

⁶⁹ Витковская Г. Вынужденная миграция и мигрантофобия в России. В кн: Нетерпимость в России: старые и новые фобии. Москва, Центр Карнеги. М., 1999, с.151-191.

⁷⁰ Тухашвили М. Изменения в трудовой эмиграции населения Грузии. Материалы международной конференции: «Миграция и развитие». Москва, МГУ, Т.2, 2007, с.295.

ახალი მიგრაციული პოლიტიკა»

სსრკ დაშლის შემდეგდროინდელი მიგრაციული პროცესები რუსეთისათვის შეუქცევადი აღმოჩნდა. საუკუნოებრივი ცენტრიდანული მიგრაციული ტალღების ეპოქა, რაც აქამდე რუსეთის სახელმწიფოს არსებას წარმოადგენდა, დამთავრდა. მიგრაციის ვექტორი რუსეთისაკენ შეტრიალდა. ეს, ცხადია, ადვილი გასაცნობიერებელი არ იყო რუსული საზოგადოებისათვის. პროგრესულმა აკადემიურმა წრეებმა დაბეჯითებით დაიწყეს ხელისუფლებაზე ზეგავლენის მოხდენა თავიანთი დასაბუთებული არგუმენტებით, რათა განხორციელებულიყო სრულიად ახალი მიდგომა მიგრაციული პროცესებისადმი. როგორც ხელისუფლებაში, ისე ხალხში გაჩნდა შიში ეთნიკური ბალანსის დარღვევისა და რუსული ეთნოსის ინტერესების შევიწროებისა.⁷¹ მიგრაციულ პოლიტიკას პირდაპირ უკავშირებდნენ ნაციონალურ პოლიტიკას, რაც გამოვლინდა არაერთი სოციოლოგიური გამოკვლევიდან. ქსენოფობიამ უკიდურესი სახე მიიღო.

თავდაპირველად, რუსეთის ხელისუფლება შეეცადა, წინ აღდგომოდა რუსეთისაკენ მიმართულ მიგრაციას. დაიწყო ბრძოლა უკანონო მიგრაციის წინააღმდეგ, მიიღეს საკმაოდ მკაცრი კანონები რუსეთის ფედერაციაში: «უცხოელ მოქალაქეთა სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ», «რუსეთის ფედერაციის მოქალაქეობის შესახებ». მიგრაციის სამართლებრივ ბაზაში სულ უფრო

⁷¹ Новая миграционная политика. Меморандум института национальной стратегии. АПН.

<http://www.apn.ru/publications/print20983.htm>

მეტი შესწორებები ხდებოდა. გამკაცრდა უკანონო მიგრაციის დასჯის ზომები. მოხდა ინსტიტუციური გარდაქმნებიც. ფედერალური მიგრაციული სამსახური პირდაპირ დაუქვემდებარეს შინაგან საქმეთა სამინისტროს. ყოველგვარი მცდელობა ამაო აღმოჩნდა. მიგრაციის დარგის ცნობილი მეცნიერები, ვისაც უნდოდათ, პროგრესულად განვითარებულიყო რუსეთის მომავალი, ცდილობდნენ, დაერწმუნებინათ მთავრობა და, განსაკუთრებით, პრეზიდენტი მიგრაციისადმი რადიკალურად ახალი მიდგომის აუცილებლობაში, რაც ითვალისწინებდა რუსეთში იმიგრაციული ნაკადების არსებით გაზრდას და იმიგრირების ხელშეწყობას. იგი ოფიციალურად დაიწყო 2005 წლის 17 მარტს უშიშროების საბჭოზე პრეზიდენტის მიერ გაკეთებული განცხადებიდან, რომ რუსეთის იმიგრაციული პოლიტიკა უნდა გახდეს ლიბერალური. მან მოუწოდა მიგრანტთა შემოდინების პირობების სრულყოფისაკენ, გადაუდებელ ამოცანად მიიჩნია ბიუროკრატიული წინააღმდეგობების დაძლევა. მისი აზრით, იმიგრაცია ხასიათდება რეგიონური უთანაბრობით, ამიტომ მიგრანტები იქით კი არ უნდა მივმართოთ, სადაც სურთ ცხოვრება, არამედ იქით, სადაც მათზე მოთხოვნაა. პუტინმა გამოთქვა შეხედულება რუსეთის დემოგრაფიული დეპრესიის თაობაზე, რასაც აქამდე თითქმის 7 წლის განმავლობაში შეუპოვრად არწმუნებდნენ მას რუსეთის ცნობილი დემოგრაფები. რაც მთავარია, აღიარა, რომ იმიგრაციის გარეშე 2025 წლისათვის რუსეთის მოსახლეობა 120 მლნ გახდებოდა, ხოლო 2050 წელს 100 მლნ.⁷²

⁷² Путин хочет притока мигрантов в Россию. <http://newsvote.bbc>.

2006 წლის ზაფხულში მიიღეს მიგრაციის რეგულირების კანონთა პაკეტი, დაამტკიცეს თანამემამულეთა ნებაყოფლობითი გადმოსახლების ხელშეწყობის პროგრამა, დაიწყო «სახელმწიფო მიგრაციული პოლიტიკის» გადასინჯვა. პროგრამაში გათვალისწინებული იყო 2006-2012 წლებში რამდენიმე მილიონი რუსულენოვანი მოსახლეობის (პირველ რიგში, დსთ ქვეყნებიდან) ორგანიზებული ჩასახლება რუსეთში.⁷³

შემდგომში, 2006 წლის შემოდგომაზე კრემლის პოზიცია უცხოელი მიგრანტებისადმი მკვეთრად გამკაცრდა. ეს მოჰყვა საქართველოსთან ურთიერთობის გამწვავებას, როცა რუსეთის ოთხი სამხედრო მოსამსახურე ამხილეს ჯაშუშობაში და გააძევეს საქართველოდან. რუსეთის ხელისუფლებამ არამარტო ბლოკადაში მოაქცია საქართველო, არამედ გააჩაღა კამპანია რუსეთში მყოფ საქართველოს მოქალაქეთა წინააღმდეგ. მოხდა ქართველ არალეგალთა რამდენიმე ჯგუფის დემონსტრაციული დეპორტაცია დამამცირებელი ფორმით. რუსეთში დაერივნენ ამ ქვეყნისადმი, ალბათ, ყველაზე ლოიალურად განწყობილ საქართველოს მოსახლეობის ნაწილს. პუტინმა რეგიონების ხელმძღვანელებს მისცა მითითება, «მიეღოთ დამატებითი ზომები საბითუმო და საცალო ვაჭრობის ბაზრებზე, რათა დაეცვათ რუსეთის მეწარმეთა და მკვიდრი მოსახლეობის ინტერესები იქ უცხოელი მომუშავეების ყოფნის შეზღუდვით. მან

co.uk/mpapps/pagetools/print/news.bbc.co.uk/hi/Russian/russia/ne.

Путин В. Вступительное слово на заседании Совета Безопасности по миграционному политике. <http://www.archipelag.ru/agenda/povestka/>

⁷³ Путин признал: России нужно много мигрантов. http://old-орес.hse.ru/news_doc.asp?d_no=55804

გაიხსენა კონდოპაგის ცნობილი მოვლენები, როცა მოსახლეობამ დაწვა და დაანგრია ბაზრები, სადაც კავკასიელები მუშაობდნენ. ცოტა არ იყოს, ეს წამქეზებლური რიტორიკა იყო. როგორც პრესამ აღნიშნა, «პუტინის განცხადებები ეწინააღმდეგება რამდენიმე თვის წინ მის მოწოდებებს – გაეადვილებინათ რუსეთში შრომითი მიგრანტების შესვლა».⁷⁴

ცოტა ხნის შემდეგ პრეზიდენტმა ჩათვალა, რომ საჭიროა მიგრანტებისათვის სოციალური ადაპტაციის პროგრამის შექმნა. მისი აზრით, ეს იქნება ნაციონალიზმისა და ქსენოფობიის პრობლემების საუკეთესო გადაჭრა. აქვე მან დაასახელა უცხოელთა რიცხოვნობა რუსეთში, რაც მისი ვარაუდით, 10-15 მლნ უდრის და აღნიშნა, რომ ზუსტი ციფრის დასახელება არავის შეუძლიაო.⁷⁵

საბოლოოდ, 2007 წლის დასაწყისში რუსეთმა მაინც გადადგა პროგრესული ნაბიჯი ლიბერალური მიგრაციული პოლიტიკის მიმართულებით, შემოიღო უცხოელ მიგრანტთა რეგისტრაციისა და მუშაობის ნებართვის ახალი წესი. მეცნიერ-ექსპერტთა შეფასებით, ამ ნაბიჯს ამ ქვეყნის ცხოვრებაში ისეთივე დიდი მნიშვნელობა აქვს, როგორც 1993 წელს მიღებულ ქვეყანაში შესვლა-გასვლის თავისუფლების კანონს.⁷⁶ მართლაც, ვე-

⁷⁴ Путин призвал защищать «коренного населения РФ от мигрантов. <http://www.cetrasia.ru/newsA.php?st=1160078700>

⁷⁵ Путин: Необходимо создать программу социальной адаптации для мигрантов. <http://grani.ru/Politics/President/p114548.html>

⁷⁶ Зайончковская Ж.А. Новая миграционная политика России: впечатляющие результаты и новые проблемы. В сб: «Миграция и социально-экономическое развитие стран региона Балтийского моря». Калининград, 2008, с.12

თანხმებით, რომ იგი ეპოქალური ცვლილებაა ამ ქვეყნის ისტორიაში, თუკი თანმიმდევრულად განხორციელდა. ვ. მუკომელი ამ ცვლილებებს «რევოლუციურს» უწოდებს.⁷⁷

რა არის გამარტივებული იმიგრაციის ახალ წესში? პირველ რიგში, იგი შეეხო დსთ იმ ქვეყნების შრომით იმიგრანტებს, ვისთანაც უვიზო მიმოსვლის რეჟიმი აქვს რუსეთს. მინიმუმამდეა შემცირებული რეგისტრაციისათვის აუცილებელი დოკუმენტები. თუ ადრე უცხო სამუშაო ძალის დაქირავებაზე ნებართვას დამქირავებელი იძლეოდა და იგი შემდგომ თითქმის მონურ მდგომარეობაში აყენებდა იმიგრანტს, ამჟამად მუშაობის ნებართვა პირადად მიგრანტს ეძლევა. მას აქვს უფლება, თავისუფლად ეძებოს სამუშაო, მიაწოდოს თავისი სამუშაო ძალა ადგილობრივ ბაზარს, ხოლო დამქირავებელი თავისი შეხედულებისამებრ ქირაობს იმიგრანტს. ის კი, თავის მხრივ, აღარაა «მიკერებული» დამქირავებელზე და შეუძლია, თავისუფლად გადაადგილდეს შრომის ბაზარზე.

სამუშაოზე ნებართვათა რაოდენობა ქვოტირებულია. ქვოტები წესდება პროფესიების, სპეციალობების, კვალიფიკაციისა და სამუშაო ძალის მიმწოდებელი ქვეყნების მიხედვით. ქვოტები არ ვრცელდება კვალიფიციურ სპეციალისტებზე. 2007 წელს უვიზო რეჟიმის ქვეყნებისათვის გაიცა 6 მლნ ნებართვა, დანარჩენისათ-

⁷⁷ Мукомель В. Новая миграционная политика России. надежды и опасения. миграция, ტ.1. თბილისი, უნივერსალი, 2007. გვ.36-45. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს სტატია ვ. მუკომელმა სპეციალურად ჩვენი აღმანახისათვის («მიგრაცია» თსუ) დაწერა. იგი პირველი გამოხმაურებაა რუსეთის «ახალი მიგრაციული პოლიტიკისა».

ვის _ 308,8 ათასი.⁷⁸ 2009 წლისათვის დამტკიცდა 4 მლნ ნებართვა, მაგრამ მალე კრიზისით შეშინებულმა ხელი-სუფლებამ იგი გაანახევრა.

ახალი წესის შემოღებიდან ერთი წლის განმავლობაში მოხდა იმიგრანტთა რეგისტრაციის სწრაფი გაუმჯობესება. თუ ადრე მათი ნახევარი არარეგისტრირებული იყო, 2007 წლის განმავლობაში ეს წილი 15%-მდე შემცირდა. ამან ხელი შეუწყო დასაქმების ლეგალიზაციას. იქამდე იმიგრანტების 75-85% არალეგალურად მუშაობდა. ეს ციფრი 25%-მდე შემცირდა, ამან აშკარად გაზარდა უცხოელთაგან საგადასახადო შემოსავლების რაოდენობა.

ახალი მიგრაციული პოლიტიკის შედეგია, რომ 2007 წელს 2006 წელთან შედარებით კანონიერად დასაქმებულ უცხოელთა წილი 1,0 მლნ-დან 2,3 მლნ-მდე გაიზარდა.⁷⁹

მიგრაციული პოლიტიკის შეცვლა იმდენად სწრაფად მოხდა, რომ შესაბამისი ინსტიტუტები და კვალიფიციური პერსონალი მისი განხორციელებისათვის მზად არ იყო, რამაც ზოგიერთ რეგიონში ქაოსური მოვლენები და გაუგებრობა გამოიწვია. ამან, ცხადია, გააქტიურა ძველი მიგრაციული პოლიტიკის მომხრეები, რომლებიც, ბუნებრივია, რუსეთში ბლომად არიან. ისი-

⁷⁸ Зайончковская Ж.А. Новая миграционная политика России: впечатляющие результаты и новые проблемы. В сб: «Миграция и социально-экономическое развитие стран региона Балтийского моря». Калининград, 2008, с.12.

⁷⁹ Красинец Е.С. Иностранная рабочая сила в российской экономике: современное состояние и перспективы использования. В сб: «Миграция и социально-экономическое развитие стран региона Балтийского моря». Калининград, 2008, с.181.

ნი მოითხოვენ ძველი პოლიტიკის რეანიმაციას, რაც, ჩვენი აზრით, მკვეთრი უკუსვლა იქნება. მაგალითად, სხვა ვერაფერი დაერქმევა მოსკოვის მერის ი. ლუჟკოვის გახელდებულ დიალოგს ვ. პუტინთან ნიშნის მოგების კილოზე. მისი ინფორმაციით, მოსკოვში მომხდარი დანაშაულის 40%-ს იმიგრანტები ჩადიან⁸⁰. ამას მოჰყვა პუტინის განკარგულება იმიგრანტთა საქმიანობის მკვეთრი შეზღუდვის თაობაზე.

ახალი მიგრაციული პოლიტიკისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება პოლიტიკური წრეებისა და სამეცნიერო ინტელიგენციის ნაწილშიც გამოიხატა.⁸¹

მიუხედავად იმიგრაციის მასშტაბის ბოლოდროინდელი შეზღუდვისა, რაც მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა და, მათ შორის, რუსეთის კრიზისმა გამოიწვია, განვითარების ლოგიკას რუსეთი მაინც სრულიად ახალი გეოსტრატეგიისაკენ მიჰყავს. რაც უნდა ძნელი იყოს რუსული საზოგადოებისათვის მიგრაციული ექსპანსიის დასასრულის აღქმა, იგი უკვე რეალობაა. საზღვარგარეთ მცხოვრები რუსი თანამემამულეებით შევსების ამჟამინდელ ნაკლებეფექტურ პროგრამებს უფრო ექმედითი პროგრამები მოჰყვება, რუსული დიასპორა ყოფილ სსრკ ტერიტორიაზე მდებარე ქვეყნებში კვლა-

⁸⁰ Лужков недоволен ФМС: она не реагирует на претензии по сокращению мигрантов. Demoscope Weekly, №361-362.

Лужков готов продольжать сокращать квоты на трудовых мигрантов. Demoscope Weekly, №363-364.
<http://www.mossovetinfo.ru/news/index.php?article=809>

⁸¹ Торочешникова М. Новая миграционная политика – «Вредительная политика». <http://www.svobodanevs.ru/Artikle/2007/01/03/2007010316-2801597.html>. ПН2008-11-10ИНС

Новая миграционная политика. Меморандум Института национальной стратегии. <http://www.apn.ru/publicationsnpint20983.htm>

ვაც მნიშვნელოვნად შემცირდება. გლობალიზაციის პირობებში, როგორც სხვა მეზობელი ქვეყნების, ისე საქართველოს მოსახლეობა მისი დემოგრაფიული უსაფრთხოების დასაშვებ ფარგლებში მონაწილეობას მიიღებს რუსეთში ცივილიზებული პრინციპებით განხორციელებულ სამუშაო ძალის იმპორტში. ამჟამად კი მთავარი ამოცანაა, საშოვარზე წასული ჩვენი დიასპორისადმი უსაფუძვლო აგრესიული დამოკიდებულება შეიცვალოს. ეს რუსეთის ინტელექტუალური ელიტის მილიტარიზებულ ხელისუფლებაზე დაწოლით უნდა განხორციელდეს. ამ საქმეში რუსულ დემოკრატიასთან ჩვენი კავშირის გაწყვეტითა და იზოლაციონისტური დამოკიდებულებით, როგორც ამას ჩვენში, მართლაც, სამართლიანად განაწყენებულნი ქადაგებენ, ნაკლებ სარგებელს მოუტანს ჩვენს ქვეყანას («რაც არა გწადდეს, იგი ჰქმენ, ნუ სდევ წადილთა ნებასა»). პირიქით, უფრო მეტი ინტენსივობით უნდა მივიღოთ მონაწილეობა მიგრაციისადმი მიძღვნილ საერთაშორისო ფორუმებში, მათ შორის, თვით რუსეთში ორგანიზებულ სამეცნიერო-პრაქტიკულ შეხვედრებში. «რუსეთის ახალი მიგრაციული პოლიტიკის» განხორციელება ერთ-ერთი გზაა რუსეთის სახელმწიფოს დემოკრატიზაციისა და მრავალმხრივ აგრესიული განწყობის შესუსტებისა, რაც ყველასათვის ხელსაყრელია.

ბოლოთქმა

ამგვარად, ასე თუ ისე, ოფიციალურად გაფორმდა რუსეთის საუკუნოვანი მიგრაციული ექსპანსიის დამთავრება და სრულიად ახალი მიგრაციული პოლიტიკის დასაწყისი. მართალია, ეს, ჩვეულებისამებრ, რუსეთის ხელისუფლების დაგვიანებული რეაგირებაა ობიექტურ ვითარებაზე, მაგრამ მაინც საერთაშორისო მნიშვნელობის პროგრესული მოვლენაა. იგი რუსეთის დემოგრაფიული გადარჩენის გზათაგანია. მეორე მხრივ კი, ტერიტორიული ექსპანსიის პოლიტიკის წინააღმდეგ მიმართული გეოსტრატეგიული პოზიციაა, რაც ძლიერ სჭირდება თვით რუსეთს, მის მეზობლებსა და მთელ მსოფლიოსაც. ახალი მიგრაციული პოლიტიკა ერთი სწორად გადადგმული ნაბიჯია, რათა რუსეთმა თავი დააღწიოს გეოპოლიტიკურ მარტოობას, საითაც მას ბოლო ხანს მიაქანებენ ამ სახელმწიფოს მესვეურები.

ისიც უნდა ვთქვათ, რომ დემოგრაფიულ-მიგრაციული პრობლემები, მათ შორის, მოსახლეობის მატებისა, საქართველოს რუსეთზე მეტად აქვს გამწვავებული. ჩვენი ქვეყანა მიღევადი (მომაკვდავი) მოსახლეობის ქვეყანათა სიაშია და ამ მხრივ წინ უსწრებს რუსეთს. ეს ჩვენ საზოგადოებას ბოლომდე გაცნობიერებული არა აქვს. ჩვენი ცოდნაც საქართველოს დემოგრაფიული მომავლისა მეტად მწირია. არ გვაქვს ღრმა გამოკვლევათა საფუძველზე შექმნილი კონცეფციები. თანდათან უქმდება აღნიშნულ პრობლემებზე მომუშავე სამეცნიერო სტრუქტურები, თითქმის აღარ ხდება ახალგაზრდა სპეციალისტთა მომზადება. უმაღლესი სასწავლებლების კურიკულუმებიდან (სასწავლო პროგრამებიდან) ქრება

საგნები: «დემოგრაფია», «მიგრაციოლოგია». «მოსახლეობის ეკონომიკა». დემოგრაფიისა და მიგრაციის საკითხებს სხვადასხვა გრანტებით ხშირად «იკვლევენ» პრობლემებში გაუთვითცნობიერებელი, ზოგჯერ კი, ქართული სახელმწიფოსადმი არალოიალურად განწყობილი პირებიც.

შექმნილი ვითარების ერთიმეორეზე გადაბრალება და ვინმესკენ თითის გაშვება, თემით სპეკულაცია უნდა დამთავრდეს. საქართველოს მოსახლეობის მომავალს სერიოზული კვლევა სჭირდება.

ს ა რ ჩ ე ვ ი
CONTENT

წინათქმა;
Preface;

1. მიგრაციული ექსპანსია –
რუსეთის სახელმწიფოს საფუძველი;
Migratory Expansion – Basis of Russian State;
2. დემოგრაფიული დეპრესია რუსეთში და ინ-
ტენსიური იმიგრაციის გარდაუვალობა;
Demographic Depression in Russia and
Inevitability of Intensive Immigration;
3. მიგრანტოფობია, ეთნოფობია, ქართველოფო-
ბია რუსეთში;
Migrantofobia, Ethnofobia, Georgianofobia in
Russia;
4. «ახალი მიგრაციული პოლიტიკა»;
«New Migration Policy»;

ბოლოთქმა;
Epilogue.

მირიან ტუხაშვილი
თ.: 27-08-40; 899 946002
E-mil: tuxamiri@yahoo.com

გამომცემლობა «უნივერსალი»

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, T: 22 36
09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge